

გ. ც. ე.

Publishing House

გამომცემლობა ჯისიაი

Tel/Fax: (995 32) 33 52 91, (995 32) 95 31 99

E-mail: gci@gol.ge

საქართველოს ეროვნული აკადემია

აფხაზეთი – 1260

ვლადიმერ ზარიძე

**არჩილის სამონასტრო
კომპლექსის ისტორიული
მნიშვნელობის საკითხისათვის**

თბილისი – 2006 წელი

რედაქტორი სვ. ზარიძე (ფილოლოგიის
მეცნიერებათა დოქტორი)

კომპიუტერული
უმრუნველყოფა ქეთი გოდერძიშვილი

ყველა უფლება დაცულია

© ვლადიმერ ზარიძე

© გამომცემლობა ჯისიაი 2006

ISBN 99940-17-73-X

დასკვნა

ელ. ზარიძის ნაშრომზე – „არჩილის სამონასტრო კომპლექსის ისტორიული მნიშვნელობის საკითხისათვის“

ნაშრომი შეეხება VIII საუკუნის თვალსაჩინო ქართველი სახელმწიფო მოღვაწის, არჩილ მეფის მოღვაწეობას, მისი როლის შეფასებას საქართველოს ისტორიაში. ასევე, ავტორის ყურადღების ობიექტს წარმოადგენს არჩილის სამონასტრო კომპლექსი, მისი შექმნის ისტორია და თანამედროვე საეკლესიო მდგომარეობა, რაც ელ. ზარიძის სრულიად სამართლიანი მოსაზრებით, მოითხოვს ხელისუფლების შესაბამისი სტრუქტურების მხრიდან დაუყოვნებლივ რეაგირებას და მისი რესტავრაციისათვის სათანადო გადაუდებელი ღონისძიებების გატარებას.

ნაშრომის უდავო ღირსებად მიგვაჩნია ელ. ზარიძის ზოგიერთი მოსაზრება VIII საუკუნის II ნახევრის საქართველოს ისტორიის კარდინალური საკითხების ირგვლივ. ავტორი მხარს უჭერს ქართულ ისტორიოგრაფიაში ადრე გამოთქმულ (ვახუშტი ბატონიშვილი, სიმონ ჯანაშია), მაგრამ რატომღაც შემდგომში „დავიწყებულ“ მოსაზრებას იმასთან დაკავშირებით, რომ ანტიარაბული მოძრაობის ვითარებაში 744წ. არჩილმა მეფის გიგული მიიღო და, შესაბამისად ქართლის საერისმთავრო ერთიან სამეფოდ გარდაქმნა (იგი კელაჲ დაიშალა არჩილის მემკვიდრეების ღროს). ამავე ღროს, ავტორი გეთავაზობს აკადემიურ ისტორიოგრაფიაში არარსებულ და, ამდენად ორიგინალურ კონცეფციას 746წ. არჩილ მეფის მიერ „აფხაზეთის საუფელის“ ჩამოყალიბების

შესახებ. ამით მას ფეოდალურ ვასალიგეტთან დაკავშირებული საუფლო-სამამულოების სისტემის არსებობა, რაც მხოლოდ შიდა ქართლში ფიქსირდებოდა, მთელი საქართველოს მასშტაბით გაკრცელებულად მიაჩნია.

ბ-ნ ვლ. ბარიძის აღნიშნული შეხედულებები, ასევე მისი ძნელად გასაზიარებელი მოსაზრება არჩილ მეფის დროს საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის მოპოვების შესახებ გამოირჩევა ორიგინალობით, კვლევის არაგრაფიკულ მეთოდულ კამპე ორიენტაციით და, რაც მთავარია, პატრიოტი ადამიანის მისწრაფებით, თავისი წელიწადი შეიგანოს საქართველოს ისტორიის ერთ-ერთი დიდი მოღვაწის როლის შეფასების ეროვნულ საქმეში.

აფხაზეთის ა/რ მეცნიერებათა აკადემიის
მწერალი-აკადემიკოსი ს. საჯაია
ისტ. მეცნ. კანდიდატი დ. ჯოჯუა
ისტ. მეცნ. კანდიდატი კ. ოკუჯაფა

„აფხაზეთის“ დაარსების 1260

წლისთავისათვის

(ავტორისაგან)

ძნელია ესაუბრო ადამიანს ისეთ თემაზე, რომელსაც საკითხის არსი არ ესმის. „პროფესიონალები“ თავს იღებენ და ჟამითად ჟამამდე ერთსა და იმავეს გადაწერაში (ხშირად პლაგიატობაში) არად დაგიღვევენ ახალი სიტყვის მნიშვნელობასა და ფასს, მას არაპროფესიონალობაში სთვლიან. კარგია, როცა დიდ სამეცნიერო კონფერენციაზე საყოველთაოდ აღიარებული პროფესიონალები ხმამაღლა აცხადებენ: „ვინ იყვნენ შუასაუკუნეების აფხაზები წარმოშობით, ამ კითხვაზე მე, ჩემთვის გადამწყვეტი პასუხი არ მაქვს. რადგანაც ჩვენს ხელთარსებულ წყაროთმცოდნეობითი ისტორიული ბაზა არ იძლევა ამ კითხვაზე გადამწყვეტი პასუხის გაცემის საშუალებას“ (იხ. „საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელების 2000 წელი, სამეცნიერო კონფერენცია, 2005 წლის 2-4 ნოემბერი, მოხსენებების კრებული, I, თბილისი, 2005, გვ.7). და იქვე: „უნდა აღინიშნოს პრინციპული განსხვავება ისტორიულ ფაქტორთა შორის“ (გვ.6).

ეს განცხადებები ორი ავტორიტეტული პიროვნების მიერაა გაკეთებული და მათ ზეპროფესიონალები ეწოდებათ. მათი მოღვაწეობა, თითქოს, ამასაც იმსახურებს და ასეც უნდა იყოს, მაგრამ აფხაზეთის საკითხში ძველ სტერეოტიპზე დარჩენა ვერაფერი ბედენაა. „თუ გული გულობს, ქადა ორი ხელით იჭმევს“-ო, გვასწავლიან წინაპრები. პრინციპულ განსხვავებას ადგილი მხოლოდ და მხოლოდ საკითხისადმი არაპროფესიონული, ხშირად შუღლითა და მტრობით მიდგომის დროს აქვს. გაგიგონიათ, რომ აფხაზური სეპარატიზმის რომელიმე „იდეოლოგს“ ერთმანეთისადმი სადმე, რომელიმე აქციაზეც კი რომ უარეყოს თანამოქმდის პასკვილი? რა ემართებათ ჩვენს სწავლულებს? პროფესიონალის მოვალეობაა მონახოს განსხვავებებს შორის

ობტიმალური და სამართლიანი გზა და მოახდინოს თეზისები ზედ-მიწევნითი სიზუსტით ჩამოაყალიბოს.

სათაურში დასმულ მოსაზრების ჩამოსაყალიბებლად შევეცდები „ხელთარსებული წყაროთმცოდნეობითი ისტორიული ბაზა“ გამოვიყენო.

1) ესე არჩილის წამებაიჰ, და მეფეთა ცხოვრება, და ნინოს მიერ ქართლის მოქცევა ლეონტი მროველმან აღწერა“ (იხ. „ქართლის ცხოვრება“, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, ტომი I, გ-ბა „სახელგამი“, თბილისი, 1955, გვ.244);

2) წიგნი ესე წამებისა მისისა იპოვა ესრეთ სულ მცირედ აღწერილი, რომელ ჟამთა შლილობითა ჯერისამებრ ვერვის აღწერა.

ხოლო წიგნი ესე ქართველთა ცხოვრებისა ვიდრე ვახტანგისამდე აღიწერებოდა ჟამითი-ჟამად, ხოლო ვახტანგ მეფისითგან ვიდრე აქამომდე აღწერა ჯუანშერ ჟუანშერიანმან, ძმისწულის ქმარმან წმიდისა არჩილისამან, ნათესავმან რევისამან, მირიანის მისამან (იხ. დასახ. ნაშრომი, გვ. 248).

ორივე ამონარიდს გავაანალიზებ და განმარტებასაც დავურთავ. რომელ ისტორიული ბაზის სიმწირეზეა საუბარი. გამომსვლელებს თუ ის ჰქონდათ მხედველობაში, რომ ერთ შემთხვევაში ლეონტი მროველის გარდა ადრე არავის არ აღუწერია ხოსროიანთა, კერძოდ, სტეფანოზ III-ის ოჯახის ისტორია, და ეს აღწერა არასაკმარისად ეჩვენებათ, იმათ სინდისზე იყოს, ვისაც საკითხის გაშუქებისას პრობლემები ექმნება; ხოლო მეორე შემთხვევაში რომც მონახულიყო აზიათარის ძველ-ქართული დამწერლობით შესრულებული საისტორიო თხზულება: „ცხოვრება და მოქცევა ქართლისა, და მოთხრობა ნათესავობისა, და თუ რომელნი რომელთა ტომთანი ვართ... აღწერილი აზიათარისი“ (იხ. 1) „ქართლის ცხოვრება“, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, ტომი I, გ-ბა „სახელგამი“, თბილისი, 1995, გვ.023); 2) პ. ინგოროყვა „ქართველი

მწერლობის ისტორიის მოკლე მიმოხილვა“, ჟურნალი „მნათობი“, 1939, №4, გვ.107-108; 3) იქვე, ???, გვ.137-138]. ცნობა აბიათარის შესახებ დაცულია ანა-დედოფლისეულ ხელნაწერში და მას, სამწუხაროდ, ნაკლები ყურადღება ექცევა. „საქართველოს ისტორიის“ ლექსიკონში (შემდგენელი როინ მეტრეველი, რედაქტორი ნ. ჯანელიძე, გ-ბა „განათლება“, თბილისი, 1979) აბიათარ მღვდელის შესახებ, რომელიც მირიან მეფის დროს მოღვაწეობდა და მისი ასული იყო სიდონია, ერთი სიტყვითაც კი არ არის ნახსენები. ყოველივე ამის შემდეგ, უხერხულია ამტკიცო ისტორიულ წყაროთა ნაკლებობა და, რაც მთავარია, ამტკიცო ისტორიულ ფაქტორთა პრინციპულ განსხვავებებზე.

მეუხერხულება ამისი თქმაც, მაგრამ ჭირმა თავი რომ ვერ დამალა, სათქმელი უნდა ითქვას: ბევრმა „პროფესიონალმა“ არც იცის რა განსხვავებაა მირიანის ძეების – ბაქარისა და რევის შტოებს შორის, ან თუ ვინ არიან ისინი, რა როლი მიუძღვით საქართველოს ისტორიაში. ალბათ, მოვიცლი და ამ თემასაც შევეხები, მაგრამ ჯერ წლევანდელ საიუბილეო თარიღს – აფხაზეთის საუფელის დაარსების 1260-ე წლისთავს შევეხოთ.

ჯუანშერ ჯუანშერიანმა [ჯონბერ ჯონბერიანმან (ანასეული ნუსხით, XV ს.), ჯონშერ ჯონშერიანმან (ჭალაშვილისეული ნუსხით, XVI ს.-ის მეორე ნახევარი), ჯუნბერ ჯუნბერიანმან (მაჩაბლისეული ნუსხით, 1736წ.), ჯუანბარ ჯუანბერიანმან (მარიამისეული ნუსხით, 1633/1646წ.)] შეძლო შეუძლებელის გადმოცემა. არამართო იმიტომ, რომ იგი იყო მირიან მეფის სიძე და არჩილ მეფის ძმისშვილის ქმარი, არამედ მირიან მეფის შვილის რევის გენეალოგიური ხის შტოს წარმომადგენელი. ამის შემდგომ მტკიცება იმისა, რომ საკითხი არჩილ მეფის ცხოვრების შესახებ არის შეთხზული ან გაზვიადებული, დაუჯერებელ და ყალბ თეზისად უნდა გამოცხადდეს.

თუ ლეონტი მროველმა მხოლოდ პასაჟებით შემკული ნაშრომი („წამება წმიდისა და დიდებულისა მოწამისა არჩილისი რომელი იყო

მეფე ქართლისა“) შექმნა, ეს ავტორს სულაც არ აკნინებს; ვფიქრობ, ამ თემაზედ საუბარი ზედმატია. ნაშრომმა ფაქტი აღწუსა და ერთხელ კიდევ დაგვიმტკიცა წმიდა მოწამე არჩილის ისტორია.

არანაკლებ საინტერესოა „მატიანე ქართლისა“ და მასში მოცემული ისტორია: „მეორმოცდამეხუთე მთავარი ქართლისა, იოვანე და ძმა მისი ჯუანშერ, ძენი წმიდისა მოწამისა არჩილ მეფისანი, ზოსროიანი“, რომელშიც მკაფიოდ და ერთმნიშვნელოვნად მითითებულია, რომ ლეონს როგორ „მიეცა“ სამკვიდროდ აფხაზეთი: „დაიპყრა აფხაზეთი და ეგრისი ვიდრე ლიხამდე, სახელ-იდვა მეფე აფხაზთა“.

ისტორიკოსებს იმდენი იურიდიული განათლება მაინც უნდა ჰქონდეთ, რომ ასეთ ელემენტარულ, საერთაშორისოდ აღიარებულ წესდებებში ერკვეოდნენ. ასეთ „პროფესიონალებს“, რომლებიც ჩვენ დილეტანტებს გვიწოდებენ მხოლოდ იმიტომ, რომ არ ჩაგვიბარებია სახელმწიფო გამოცდა ისტორიის საგანში, თავად უჭირთ ანალიზურ საკითხებში. გაანალიზების უნარი ტექნიკური სპეციალობების პირებს, და მითუმეტეს საინფორმაციო-საზომი ტექნიკის სპეციალისტებს ფუნდამენტალურად გვაქვს გავლილი.

„ქართლის ცხოვრების“ ერთი აბზაცი (იხ. დასახ. ნაშრომი, გვ.251) სრულიად საკმარისია გასაბათილებლად იმ აზრისა, რომ ლეონმა რამდენად კანონიერად მიიღო აფხაზეთის „მეფობა“. ამ აბზაცში იმდენი წინააღმდეგობებია, თვითონ განსაჯეთ:

— „ხოლო რაჟამს მოუძღურდეს ბერძენნი, გადგა მათგან ერისთავი აფხაზთა, სახელით ლეონ, ძმისწული ლეონ (თეოდორის ძე-ვ.ზ.) ერისთავისა, რომლისად მიეცა სამკვიდროდ აფხაზეთი. ესე მეორე ლეონ ასულის წული იყო ხაზართა მეფისა, და ძალით მათითა გაადგა ბერძენთა, დაიპყრა აფხაზეთი და ეგრისი ვიდრე ლიხამდე, სახელ-იდვა მეფე აფხაზთა, რამეთუ მიცვალეზულ იყო იოვანე და დაბერებულ იყო ჯუანშერ. და შემდგომად ამისსა ჯუანშერცა მიიცვალა“.

„პროფესიონალები“ მოცემული ამონარიდის წაკითხვას ან ერიდებოდნენ, ან შეგნებულად უვლიდნენ გვერდს. წაკითხვას ნაკლებად,

მაგრამ ანალიზს გვერდს რომ უვლიდნენ, ნათელია. ადრეულ შრომებში („წმიდა მოწამე არჩილ მეფე“, „აფხაზეთი — ტაბუდადებული ისტორიის საკითხები“), ინტერვიუებში (იხ, ქვემოთ) და გამოსვლებში მკაფიოდ მივუთითებდი გაფეტიშებული ლეონიდების მდაბიურ წარმომავლობაზე, რისთვისაც არც ერთ „პროფესიონალს“ ყურადღება არც მიუქცევია. ისინი, მარტივად, ერთმანეთისაგან იწერდნენ ან მექანიკურად იმეორებდნენ მავანი მეცნიერისაგან „ნაანდერძევ“ სიყალბეს და თუ შევეწინააღმდეგებოდით, ვაი-უშველებელს გვაყრიდნენ. ცხადია, უსამართლოდ.

ცხადზე ცხადი განცხადება, რომ ლეონი (საეჭვო I-ზეა საუბარი) იყო VIII საუკუნის შუა წლებისათვის არსებული ტიტულატურით, და საერთოდაც, არა „ერისმთავარი“ (სტეფანოზ III), „მეფე“ (მირი და არჩილი), „მთავარი“ (იოანე და ჯუანშერი), „კურაპალატი“ (ამოტ, ძე ადარნასესი) არ ყოფილა, არამედ იყო მხოლოდ ერისთავი, ანუ მსგავსად სხვა ერისთავებისა, რომლებიც ნაწყალობეებს სამკვიდროდ ეპოტინებოდნენ. ამის გამო დასჭირდა ლეონს არარსებული საგამგებლოს დაპყრობა. თუ თვითმარქვია არ იყო, რატომ „სახელ-იდვა მეფე აფხაზთა“ და არა „ეგრისის“, უფრო სწორედ ეგრის-აფხაზეთისა, როგორც სახელოვანი მეცნიერები და ისტორიკოსები გვაუწყებენ?

კიდევ რაიმეა საკამათო იმაში, რომ ამონარიდით მტკიცდება „აფხაზეთის სამეფოს“ დაარსების მომენტი და თარიღი? „აფხაზეთის სამეფო“ თვითმარქვია ლეონის მეფედ აღზევების (786წ.) პერიოდში შეიქმნა და მთელ დაპყრობილ დასავლეთ საქართველოს „აფხაზეთი“ ეწოდა. მტკიცება იმისა, რომ „აფხაზეთი“ 745-746 წლებამდე დამოუკიდებელი საუფელის-საგამგებლოს გარდა სხვა რომელიმე ერთეული იყო, აბსოლუტური გულუბრყვილობა და სისულელეა. ყოველივე ზემოთ თქმული იმაზედ მიგვითითებს, რომ პროფესიონალებსაც (ბრჭყალები მოვხსენი) გამორჩათ აღნიშნული მომენტები სხვა მრავალ ფაქტორთან ერთად.

ქორონიკონით, ლეონ II-ის აღზევება (თუნდაც გამეფება) მომხდარა 1220 წლის წინ 786 წელს. სათაურში ჩაესვი 1260 წელი, ე.ი.

ორმოცი წლით მეტი. თარიღი ნამდვილად რომ არ შემშლია, ამაზედ ქვემოთ და დაწვრილებით ვისაუბრებ. ბატონებო და ქალბატონებო, ორი თვალი და ორი ყური.

„ქართლის ცხოვრების“ 251-ე გვერდზევეა მნიშვნელოვანი ცნობა იმის შესახებ, რატომ ჯუანშერს (არჩილის ძეს) აღარ გადაეცა მემკვიდრეობით სამეფოს ტახტი (თუნდაც ერისმთავრობა) ძმის-იოვანეს გარდაცვალების შემდეგ და იგი რატომ მიიტაცა ავანტიურისტმა:

„არამედ სიცოცხლესავე ჯუანშერისსა იცვალა ადარნასე ბაგრა-ტონიანმან ნასამალი (მესამედი-გ.ზ.) კლარჯეთისა, შავშეთისა, აჭა-რისა(?), ნიგალისა, ასასფორისა, არტაანისა და ქუემოსა ტაოსა, და ციხეთაგანაცა რომელნი ჰქონდეს შვილისშვილთა ვახტანგ მეფისათა“.

ამაზედ უკეთესად სად წერია ან ვის უნდა ეთქვა უფრო ლამაზად და შინაარსობრივად შემკული?! ადარნასე ბაგრატონიანმა იმით და-იშხაშურა წოდებულიყო ადარნასე პირველად, რომ ტახტის გარეშე შეძლო და თავის შვილს, ფაქტიურად როგორც ბაგრატიონთა დინასტიის დამაარსებელმა, მემკვიდრეობით გადასცა მიტაცებული სამხრეთი და სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო. მოხდა სამხრეთი და დასავლეთი საქართველოს გადანაწილება. რომ არ ყოფილიყო მათი ქართველობა, ქართველი ერისათვის მისაღები ბაგრატიონთა მრწამსი და მოღვაწეობა; ისტორიოგრაფია ამ საკითხზე ღუშს და ჩვენც უნდა დავეთანხმოთ. სამაგიეროდ, ვერ შევთანხმდები იმას, რომ ლეონ II-ემ მეფობა კანონიერად მიიღო.

რომ ვინმეს გაეგლო პარალელი ლეონ II-სა და სეპარატისტების ლიდერის მოღვაწეობას შორის, ბევრს საინტერესოსა და მრავალმხრივ მსგავსებას იპოვიდა. ალბათ, პროფესიონალები არ დაგვამადლიან და ამ თემას ახლა მაინც გააშუქებენ.

ერთ პარალელს კი შევხები.

ცოცხალი კანონიერი მემკვიდრის („დაბერებულ იყო ჯუანშერ“) დროს იპყრობს მის საგამგებლოს და მერე „სახელ-იდვა მეფე აფხაზთა“, რაც ყველა საერთაშორისო კონვენციის თანახმად არის არაკანონიერი!

ამის შემდეგ რომელ სამართალდაცვაზეა საუბარი ლეონ II-ის ქმედებაში (რომ აღარაფერი ვთქვათ არძინბაზე)?

მეორე დიდი ლაფსუსი, რომელიც ე.წ. პროფესიონალებს მოსდით, აფხაზთა წინაპრებად „აბაზგებისა“ და „აფშილების“ გამოცხადებაა. ქართულმა ჰიმნოგრაფიამ და ისტორიოგრაფიამ ტერმინები „აბაზგი“ და „აბაზი“ არ იცის. ამოიღონ ნებისმიერი ხელნაწერი, სადაც ჰგონიათ რომ წერია და წაგვაკითხოთ. იქნებ ახლა მაინც ისწავლონ ვის რა ჰქვია. წამიკითხავს „აფაზგები“ და „აფაზგა“ (იხ. „ქართლის ცხოვრება“, ტ. I, გვ. 214) და კეთილი რჩევა იქნება პროფესიულად გამოიკვლიონ, რომ ამ ტომის სახელიდან არის ქართულ ლიტერატურაში დამკვიდრებული თიკუნი „აფაზაკი“ (მსგავსად სხვათა ტომებიდან მიღებული „ავარა“, „ბარბაროსი“, „ვანდალი“ და სხვა) და არა ბერძნულიდან. ჯერ კიდევ ძველი წელთაღრიცხვის (384-322 წწ.) საზოგადო მოღვაწე არისტოტელე აფაზგთა და აფშილების წინაპრებს კაცის მკვლელებსა და აფაზაკებს უწოდებს. აფაზგებმა თიკუნი ქცევით დაიმსახურეს. ისინი თავს მომთაბარეობითა და სხვათა ძარცვა-გლეჯით ინახავდნენ. არავითარი დამსახურება არ მიუძღვით სახელმწიფოს წინაშე, რომ ვინმეს მათთვის რაიმე ავტონომია შეექმნა. რაც შეეხება ეთნოგრაფიას, გასაგებია „ზ“ თანხმოვანმა რა მაგიური ძალა იქონია „აფხაზეთი“ და „აფხაზი“ ტერმინების მცდარი თეორიის ჩამოსაყალიბებლად.

იმის გამო, რომ „ფ“, „ხ“ და „ზ“ თანხმოვნებს ისტორიული და ლინგვისტური ჭეშმარიტებით დადგენა ვერ მოახერხეს, ყალბი თეორიები ჩამოამწკრივეს და ქართული (თუნდაც აფხაზური დიალექტით) ვერ გაარკვიეს საიდან გაჩნდა თუნდაც „ხ“ თანხმოვანი, რომელიც ხან მესხებს მიაწერეს, ხან მდინარე ფსახისს. ეტყობა დიდხანს ვერც გამოვლენ „პროფესიონალები“ ძველი სტერეოტიპიდან; ყოველშემთხვევაში, მე ასეთი შთაბეჭდილება მრჩება სხვადასხვა კონფერენციებისა და სამეცნიერო წოდებების დისერტანტების მიერ წარმოდგენილი მასალების გაცნობის შემდეგ. ბავშვური მიაბიტობით შეკოწიწებული ტოპონიმების ყველა მხრივ გამოყენება, რბილად რომ ვთქვათ, დაუშვებელია.

თვითონ განსაჯეთ, „აბაზგია“ და „ავაზგია“. ამ ტერმინების წარაუგონთ ხმარება ისეთ აბსურდამდე მივიდა, რომ გარჩევაც კი ძნელია იგი პირველად ვის ეწოდებოდა. პროკოფი კესარიელს (V ს.) იმოწმებენ, რადგან მას აქვს გამოყენებული ტერმინი „აბაზგი“. ვინაიდან, როგორც ვთქვით, ქართული არც ერთი(!) ისტორიული წყარო ასეთ ტერმინს არ იცნობს (აფხაზურ დიალექტზე „აშვი“, ხან „აფსნი“ ეწოდებათ), იქნებ ისეთივე წარმატებით, ერთ დროს აბისინიელებს რომ ეპოტინებოდნენ (იხ. დ. გულისა „აფხაზეთის ისტორიის“), ახლა აფრიკა ან აშხაბადი თავისი ტერიტორიებით (პირველი ორორი ასოს შესაბამისად) მოეთხოვათ? ცხადია, ეს ხუმრობით. სერიოზულად რომ განვიხილოთ, საქმე მართლაც სერიოზულია და ქართულ ტერმინოლოგიაში „აბაზგები“-ს ჰაი-ჰარად ხსენება მართლაც რომ მცდარი ტერმინის შემოტანაა და იგი, ენისა და მამულის წინაშე დანაშაულში გადაზრდილი ქმედებაა. განა მეცნიერისათვის, ვისაც მაღალი სამეცნიერო წოდება (დოქტორი) და თანამდებობა (პროფესორი) უკავია, და ვისთვისაც ნათელი უნდა იყოს ბერძნულ ენაში „ვ“ თანხმოვანი რატომ იცვლება „ბ“ ასოთი, ან „ფ“ ასო რატომ არის იგივე „ბ“ ასოთი ჩანაცვლებული. ხომ იციან და ყველამ ვუწყით, ჩემი განცხადება არახალია, რომ ტერმინები „აფხაზეთი“ და „აფხაზი“ VIII საუკუნის მეორე ნახევრის ბოლოს, უფრო ზუსტად, 786 წლამდე არსად არ გვხვდება. უგონოდ გადაწერილი და შედგენილი მემატიანეთა ცნობები ყურადსაღები და გასათვალისწინებელია იმ მხრივ, რომ კარგად გაანალიზდეს როდის და რატომ შეეცვალა საქართველოს ჩრდილო-დასავლეთ კუთხეს სახელწოდება და იქ (ცხადია ქართველთა მოდგმის) მაცხოვრებლებს ეწოდათ „აფხაზები“ ტერიტორიის ანთროპონიმის მიხედვით.

მადლობა ღმერთს, რომ ჯუანშერის თხზულებაში არის მნიშვნელოვანი ცნობა აფხაზეთის არსებობის შესახებ:

„და გამოიკითხა კეისარმან საზღვარი საბერძნეთისა, ქვეყანა ზღვის პირისა, რომელ არს აფხაზეთი, და რქუა ესრეთ: „ევგრის წყლითგან ვიდრე მდინარემდე მცირისა ხაზარეთისა — ესე საზ-

ღვარი არს საბერძნეთისა ალექსანდრობითგან, რომელი აწი შენ მიგოღია მკლავითა ჩუენგან. აწ იგი უკუმოგუეც, და ოდეს წარიყვანებდე ცოლსა შენსა, ასულსა ჩემსა, მაშინ მოგცე მისგან ქუეყანა“. და დაუწერა ეგრის წყალსა და კლისურასა შუა ქუეყანა ზითვად, და სხუა აფხაზეთი უკუსცა ვახტანგ ბერძენთა“ (იხ. „ქართლის ცხოვრება“, ტ. I, გვ. 117).

ფაქიზი და საღი გონების პატრონი რამდენ ცნობას შეიტყობს ამ ამონარიდიდან.

ჯუანაშერ ჯუანშერიანი, რომელიც მომსწრეა „აფხაზეთის საუფელის“ დაარსებისა და შემდგომ „აფხაზეთის სამეფოს“ ჩამოყალიბებისა, ცხადია ცნობს „აფხაზეთი“-ს არსებობას, ნათლად მიგვანიშნებს, რომ „ქუეყანა ზღვის პირას, რომელ არს აფხაზეთი“, მის მიერაა დასახელებული და კეისრის სიტყვებში არანაირად არ იკითხებდა იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ ვახტანგ გორგასალის (ხოსროიანის) მეფობის ხანაში აფხაზების ხსენებაც არ იყო!

აფხაზეთის საკითხებზე მომუშავე მეცნიერებს რომ დაკვირვებით გაენალიზებინათ, ცხადია სხვა შედეგს მივიღებდით იდეოლოგიაში. ამის სავალალო შედეგია ისიც, რომ კონფლიქტების მოგვარების საკითხში კომპეტენტურმა პირმა არ იცის არჩილ მეფის მოწამეობრივი ცხოვრების შესახებ და არეგულირებს კონფლიქტებს. უჭირთ აღქმა იმისა, რომელმა მეფემ გასწირა თავი თავისი ნებით – არჩილ სტეფანოზის ძემ, დიმიტრი თავდადებულმა თუ ქართლის მეფე ლუარსაბ მეორემ (იხ. ტელეკომპანია „იმედის“ გადაცემა „რე-აქცია“, კამათი გ. ხაინდრაევასა და გ. ლორთქიფანიძეს შორის, 2006 წლის 5 მაისი). დაეუბრუნდეთ წინა განცხადებას.

ვისაც არ ეზარებოდა, ყველამ წერა რომ ვახტანგ გორგასალს კეისარმა მზითევში მისცა აფხაზეთი. ამით, თუ თავს იტყუებდნენ, მკითხველებს რაღას გვერჩოდნენ?!

ჩემს ნაშრომში: „აფხაზეთი – ტაბუდადებული ისტორიის საკითხები“ გადმოცემული მაქვს „აფხაზეთის“ სახელწიფოებრივი წარმონაქმნის შექმნის მიზეზი, მიზანი და ჭეშმარიტი ისტორია (იხ. დასახ. ნაშრომი,

გ-ბა „ჯი-სი-აი“, თბილისი, 2004, გვ.13-26). ვფიქრობდი მკაცრ შეფასებას მივიღებდი, მაგრამ პროფესიონალებიდან ნაკლები, თითქმის ნულოვანი გამოხმაურება მოყვა უამრავი სარწმუნო წყაროებით დადასტურებულ ცნობებს. ყველა ამბობს, რომ კარგია, მაგრამ პოლემიკაში ვერ ებმებიან. საამისოდ უამრავი მიზეზი დაასახელეს, მათ შორის ჩემი არაპროფესიონალობაც, რაც საშიში ამპარტავნობის შედეგი გახლავთ.

რას მიქვია „არაპროფესიონალობა“ როცა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ვერც ერთ(!) ინსტიტუტში ვერ ვნახე ერთად შეთავსებული ისტორიკოსი-გეოგრაფი-იურისტი-ეთნოგრაფი-ლინგვისტი-არქეოლოგი, ან უბრალოდ, ანთროპოლოგი. ერთი სიტყვით, უჭირს ქართულ მეცნიერებას და ჭირს იდეოლოგიურ საკითხებში გარკვევა.

ამიტომაც რომ სეპარატისტებმა გვაჯობეს. საქმე მარტო რუსულ საინფორმაციო საშუალებებში არ არის. გულგრილობა, უფიცობა და სტრატეგიული გეგმის არ არსებობა უფრო დამღუპველია, ვიდრე ტექნიკური საშუალებების არ ქონა.

სხვისი განქიქვა და ლანძღვა ძალზედ მარტივი საქმეა. განსხვავება მხოლოდ იმაშია, რამდენად სამართლიანი იქნება საკადრებელი ან უკადრებელი. ვფიქრობ, ზედმეტს არ ვამბობ, თუმც სათქმელი ბევრია.

დიდ უბედურებად ითვლება (ძირითადად ღვენილ ან მეგრულ-სვანური წარმომავლობის) მეცნიერთა მტკიცება იმის შესახებ, რომ აფხაზების მოსახლეობის დღევანდელი შემადგენლობის უდიდესი ნაწილი არის მეგრული და სვანური მოდგმისანი. ზოგიერთი იმასაც არ ერიდება, რომ VIII საუკუნის მოვლენების განხილვისას „ეგრისის“ მაგიერ „სამეგრელოს“ ასახელებს, რაც ყოვლად გაუმართლებელი და ყალბი ანთროპონიმია. ამას იტყვიან ეთნოგრაფიასა და ისტორიულ გეოგრაფიაში გაუთვითცნობიერებელნი. საქართველოს ყველა კუთხის გავლილი თანაცხოვრების მრავალათასიანი წლები იმის დასტურია, რომ კუთხურობის დამკვიდრება არც გეჭირდება და ნურც ეცდებიან, სამშობლოს კიდევ ერთი დიდი პრობლემა აღარ სჭირდება.

სავალალო ფაქტორია – წმიდა მოწამე არჩილ მეფის მოღვაწეობა 744 წლიდან 761 წლამდე არც ერთ(!) პროფესიონალ მეცნიერს არ აქვს განხილული. საეკლესიო კალენდრით კი მისი მოწამეობრივი აღსრულების თარიღად გამოცხადებულია გაერთიანებული საქართველოს, უფრო სწორედ, ივერიის სამეფოს სამწყესოდ დადგინების თარიღი. რამდენიმე წელიწადი ამაოდ ვცდილობდი ამ თარიღების შესწორებას. რაც დრო გადის, მით მეტი და მეტი გამოცემები ერთსა და იმავე ლაფსუსს სკრუპულოზური თანმიმდევრობით ისე იმეორებენ, თითქოს აფხაზეთის იდეოლოგიის ისტორიას რაიმეს მატებდნენ. პირიქით.

თანაც, ზუთხია ბავშვებივით VIII საუკუნის მეორე ნახევარს ან ამავე საუკუნის 80-იან წლებს ასახელებენ და არავითარ შემთხვევაში არ ასახელებენ იმ მიზეზებსა და მიზნებს, რომელთაც ჯერ 746 წელს ლეონ I-ის ერისთავობა, ხოლო 786 წელს უკვე აფხაზეთის სამეფოს შეკოწიწება მოჰყვა.

ერთი აზრი ვერ ჩამოყალიბდა ლეონ I-ის მოღვაწეობის ხანაზეც. თუ ეგრის-აფხაზეთის ცნობილი მეფე-მთაგრეხს შორის ისტორიული წყაროები არაფერს იუწყებიან ლეონ I-ის შესახებ და სერგი ბარნუკის ძის (VII ს.) შემდგომ პირდაპირ ლეონ II-ით (786-800წწ.) ქრონოლოგიით თვით ბაგრატ III-ის გამეფებამდე და ამით ბაგრატიონების (სახელის და არა გვაროვნობის მიხედვით) დინასტიის გამეფებაზე (დაარსებაზე) მიგვითითებენ, იბადება ბუნებრივი კითხვა: – იყო კი ჩინით, წოდებით და გვარიშვილობით ლეონი (ლევანი) საერთოდ I-ლი? თვითონ განსაჯეთ, ექვთიმე თაყაიშვილის, მარი ბროსესა და ივანე ჯავახიშვილის გათვლებით ლეონ I-ის „მეფობა“ გაგრძელებულია 45 წელს. თუ ასეა, 746 რომ მივუმატოთ მოცემული რიცხვი, ჯამში მიიღება 791. გამოდის, რომ ლეონ II-ის მოღვაწეობა კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება – ვისგან მიიტაცა ე.წ. „აფხაზეთის სამეფო“, ბიძისაგან თუ ხოსროიანთაგან და როგორ „იმეფა“ ხუთი წელიწადი ბიძასთან პარალელურად. ლოგიკა არსებობს, მაგრამ ლოგიკა ველარ არის – გარდაიცვალა. სამაგიეროდ არსებობს სამართლიანი ლოგიკა, რომელიც

ისტორიული წყაროების მიხედვით, და რომელსაც ვეთანხმები, მათე-მატიკურად შემდეგნაირად გამოისახება:

1) „აფხაზეთის საუფელის“ დაარსებიდან გასულა:

2006 – 746 = 1260 წელი

2) „აფხაზეთის სამეფოს“ ჩამოყალიბებიდან გავიდა:

2006 – 786 = 1220 წელი

3) „აფხაზეთის საუფელის“ დამაარსებლის თავის კვეთიდან:

2006 – 761 = 1245 წელი

ერთი სურვილი მაქვს, რომ საიუბილეო წლების აღნიშვნა მაინც ნუ დაგვავიწყდება.

ლაფსუსების ლაბირინთებში ვერკვევი. ბოლო სიტყვა თუნდ წარსულში ჩამითვალეთ, თუნდ აწმყოში, მაგრამ მომავალში მავანს რომ გამოადგება თავისი პროფესიონალიზმის ჩამოსაყალიბებლად, მაშინ დავიჯერებთ მათ პროფესიონალობას.

სხვანაირად გაგვიჭირდება, ქალბატონებო და ბატონებო!

ვლადიმერ ზარიძე

კავშირის „ჩვენ“ თავმჯდომარე, ფაზისის საერო და ეროვნული აკადემიების ნამდვილი წევრი, აკადემიკოსი.

P.S. „ინტევიუ“-ში ვსაუბრობ მთიელთა ერთიან ძირძველ ენაზე, რომლის მსგავსება ლინგვისტიკებისათვის გასახარად სულ ახლახანს დამტკიცებულ იქნა ესპანელი ქართველოლოგის მიერ და გაჟღერებულ იქნა გადაცემა „დროების“ ავტორის ბატონ გიორგი თარგამაძის მიერ 2006 წლის 4 ივნისის გადაცემაში.

არჩილის სამონასტრო კომპლექსის ისტორიული მნიშვნელობის საკითხისათვის

ერწო-თიანეთის შესახებ პირველი ცნობები დაკავშირებულია ქართლის სამეფოში ქრისტიანობის გამავრცელებელ ნინოსთან, როცა იგი წობენიდან „გარდავიდა ერწოდ, და დადგა ჟალეთს, დაბასა ედემს, და ნათელსცა ერწო-თიანელთ“. უფრო ადრე „სომხურ გეოგრაფიაში“ ანუ „აშხარცუიციში“, რომელიც უნდა მიეკუთვნებოდეს არა უგვანეს V საუკუნის I-ლ ნახევარს, აღმოსავლეთ საქართველოს პროვინციების ანუ „ხევების“ ჩამოთვლისას მოხსენიებულია ჩელეთი, ერწო და თიანეთი. იგივეს იმეორებს VIII საუკუნის სომეხი ისტორიკოსი უვონდი [ლევონდი] გარდაპეტი.

ჩრდილოეთიდან საკუთრივ თიანეთის, დასავლეთიდან ქართლის, აღმოსავლეთიდან კახეთის, ხოლო სამხრეთიდან კოტმანის ქედების 1200-1600 მეტრი სიმაღლის მთებით გარშემორტყმულია თიანეთის, სიონისა და ერწოს ქვაბულები კონტინენტურ სუბტროპიკულიდან ზღვის სუბტროპიკულ კლიმატზე გარდამავალი ოლქის კლიმატური ზონით, მრავალფეროვანი ნიადაგურ-გეოგრაფიული დარაიონებით, ხუროთმოძღვრული ძეგლების სიმრავლით და მშრომელი, უღალატო ხალხით.

ისტორიული ექსპედიციებისა და მათ მიერ გათხრების ჩატარების შედეგად დადგინდა, რომ ერწო-თიანეთის მოსახლეობა ინტენსიურად იყო ჩართული საერთაშორისო ფულად მიმოქცევაში. კერძოდ, ერწოში გადიოდა სავაჭრო გზების განშტოებანი, რომლებიც ქართლს აკავშირებდა აღბანეთთან და სომხეთთან. ამას ადასტურებს შემთხვევით (ს. სიმონიანთხევი, ს. თოლენჯი) და არქეოლოგიური გათხრებისას (ს. მაგრანეთი) გამოვლენილი დიდი რაოდენობის რომაული, სასანური და ბიზანტიური მონეტები.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში ლიტერატურული წყაროების ჩვენებითა და ტოპონიმური მასალებით დადგენილია, რომ ერწო-თიანეთი თავდაპირველი კახეთის ნაწილს წარმოადგენდა. იგი მჭიდროდ იყო დასახლებული და ეკონომიკურად განვითარებული და სამეურნეო-სავაჭრო მნიშვნელობის გარდა სტრატეგიული თვალსაზრისითაც დიდი მნიშვნელობა შეიძინა. ვახტანგ გორგასალის (V საუკუნის მეორე ნახევარი) მეფობის დროს უჯარმა გახდა საუფლისწულოს რეზიდენცია და მას გამაგრება და დაცვა სჭირდებოდა. ისტორიკოსები ამავე პერიოდს უკავშირებენ დაბა სიონში გათხრილი ბაზილიკისა და თაღოვანი აკლდამის აშენებას, რომლებიც მხატვრული სტილისტური ანაღიზისა და წერილობითი წყაროების საფუძველზე VI საუკუნით არის დათარიღებული. „ქართლის ცხოვრება“ გვამცნობს, რომ ვახტანგ გორგასალმა ჟალეთში „აღაშენა ეკლესია კეთილშუენიერი, გუნბათიანი და დასუა ეპისკოპოზი, მწყემსი ერწო-თიანეთისა, ფშავ-ხევსურისა და ხერკისა“.

ერწო-თიანეთის ტერიტორიაზე შემორჩენილი ხუროთმოძღვრული ძეგლების განხილვისას მხედველობაში მისაღებია ისიც, რომ „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით ივრის ხეობაში, ჟალეთში, აგებული იყო საქართველოს ერთ-ერთი პირველი ეკლესია.

ერწო-თიანეთის ხუროთმოძღვრული ძეგლებს შორის გამოიყოფა ბოჭორმის ციხე, სიონისა და ჟალეთის სამნავიანი ბაზილიკები და არჩილის სამონასტრო კომპლექსი.

ასევე უხვადაა მიმოხილული განვითარებულ და გვიან საუკუნეებში ხევსურეთიდან და მთიულეთიდან მიგრირებული მოსახლეობის მიერ აშენებული მნიშვნელოვანი ძეგლებისა და საკულტო ნაგებობათა ნაშთები. ეს ის პერიოდია, როცა მოსახლეობა ძირითადად შემადგენელ ადგილას ცხოვრობს, რის გამოც ნასოფლარები, ეკლესიები და სამაროვნები მთის ფერდობებზე, ხანაც მთის წვერებზეა მოძიებული.

სწორედ ასეთ ხუროთმოძღვრულ ძეგლს წარმოადგენს ჩვენი ექსკურსიის მიზანი — არჩილის სამონასტრო კომპლექსი, რომელიც

მდებარეობს თიანეთის რაიონის სოფელ ნადოკრის მიმდებარე ტერიტორიაზე სოფლიდან სამხრეთ-დასავლეთით 1,5 კილომეტრით დაშორებულ, მასიური ტყით დაფარულ ადგილას. ისტორიული მასალების გათვალისწინებით, საერთაშორისო სავაჭრო გზის ერთი განშტოება არჩილის მონასტრის გავლით მიემართებოდა დასავლეთისაკენ და ჩადიოდა არაგვის ხეობაში წინამძღვრიანთკართან. ერწოს ველზე გამავალმა სავაჭრო გზებმა დიდი როლი შეასრულეს ერწო-თიანეთის დაწინაურებაში. კომპლექსი ნაგებია ძირითადად რიყის ქვით, კირის და ღუღაბის ხსნარით, ზოგან გამოყენებულია შირიმში.

წერილობით წყაროებში არჩილის სამონასტრო კომპლექსი მოხსენიებულია შემდეგი სახელწოდებებით: არჩილის სამარხი, წმიდა არჩილის სამარხი, არჩილის მონასტერი და არჩილის სამონასტრო კომპლექსი, ხოლო ადგილმდებარეობას „ნადოკრა, ნოდოკრა, ნაკორნა, ნოკორნა, ნოტკორა“ ეწოდება.

კომპლექსი მოიცავდა ნაგებობებს: ორ დარბაზულ ეკლესიას [ბაზილიკას], ხუთსართულიან ოთხკუთხა კოშკს, ბრწყინვალე მარანს, რომლის კამარა ნახევარსფეროსებურია და ეყრდნობა ტომპებს, რაც დამახასიათებელია ადრეული პერიოდის ნაგებობებისათვის და საცხოვრებელი სათავისისაგან – ბუხრისაგან, რომლის დასავლეთის კედელზე არსებული კვალი მოგვანიშნებს, რომ მასზე მიდგმული იყო ნაგებობა ორქანობიანი გადახურვით. შეიმჩნეოდა სხვა ნაგებობათა ნაშთებიც მას შემდეგ, რაც კომპლექსი XX საუკუნის 30-იან წლებში ბოლშევიკური იდეოლოგიით შეპყრობილი „სპარტაკის“ ორგანიზაციის წევრების მიერ იქნა აფეთქებული.

არჩილის სამონასტრო კომპლექსი წარმოადგენს დიდი ისტორიული მნიშვნელობის ნაგებობას და მასში განისვენებს ერისა და სარწმუნოებისათვის თავდადებული, ეკლესიის მიერ წმიდანად შერაცხული მოწამე არჩილ მეფე და იგი დაკრძალულია მცირე დარბაზული ეკლესიის ჩრდილოეთის კედელთან.

აწ განცხრებოდე ქვეყანასაო ქართველთაო, რამეთუ შენ შორის დაითხია სისხლი, მრჩობელ მეფობითა შემკულისა, არჩილ, ღვაწლისა მძლისა და უძლეველისა, რომელმან დასდღვა სული თვისი ერისათვის, მსგავსად მხსნელისა, და აწ წინაშე წმიდისა სამების იხარებს, და მეოხ არს დაუცხრომლად ჩუენ ყოველთათვის.

ტრაპეზის შირიმის ქვა, რომელზეც ჯვრის რელიეფური გამო-სახულებაა, ისტორიკოსების მიერ საფლავის ქვად არის მიჩნეული. ამ მოსაზრებას არანაირად არ ვეთანხმები, რასაც ი. კრიხელის 1895 წლის წყაროზე დაყრდნობით ვაცხადებ. იგივეს ამტკიცებს ბ. ჯორბენაძე თავის ნაშრომში „ივრის ხეობის არქეოლოგიური ძეგლები“, რომელშიც „არქეოლოგიური მასალის ანალიზის საფუძველზე შეიძლება ვიმსჯელოთ ივრის ხეობის მოსახლეობის ეკონომიკურ დონეზე, ხელოსნობის განვითარებაზე, მატერიალურ და სულიერ კულტურასა და გარე სამყაროსთან ურთიერთობაზე“. ავტორსაც იშვიათი მხატვრულობით შესრულებული ქვა ტრაპეზის ქვად აქვს მიჩნეული.

ჟამთა სიავემ და ბედისწერამ მცირე, მაგრამ მსჯელობისთვის საკმაო მასალა შემოგვინახა წმიდა მოწამე არჩილ მეფის მოღვაწეობაზე, მის თავგადასავალზე. მისი ცხოვრების შესახებ მოთხრობილი აქვთ ჯუანშერ ჯუანშერიანს, ლეონტი მროველს, მთავართა ბესარიონსა და ანტონიოს პირველს, იოანე დეკანოზს, პლატონ იოსელიანს, გ. საბინინს, გ. და ნ. ჩუბინაშვილებს, ს. ჯანაშიას, ნ. ბერძენიშვილს, შ. ამირანაშვილს, ი. ჯავახიშვილს, მ. ლორთქიფანიძეს, დ. მუსხელიშვილს, ლ. სანიკიძეს, პ. უეაროვას, პ. ინგოროყვას, ა. ბოგვერაძეს, ზ. პაპასკირს და სხვათა, მაგრამ მისი სამშობლოსადმი და თავისი ფანატიკური სიყვარული, მტკიცე შეუვალობა, ქვეყნისათვის თავგანწირვა და თავდადება დღემდე ჯეროვნად არაა დაფასებული.

„წიგნი ესე წამებისა მისისა იპოვა ესრეთ სულ მცირედ აღწერილი, რომელ ჟამთა შლილობითა ჯერისაებრ ვერვის აღეწერა“ — „ქართლის ცხოვრება“ ის წყაროა, რომლის ყველა ნუსხა არჩილისა და მისი ოჯახის ცხოვრებაზე გვაწვდის უძვირფასეს ცნობებს.

სამეცნიერო ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობის გამო მას ხან ერისმთავრად, ხან მეფედ და ხანაც თვითმარქვია მეფედ მოიხსენიებენ. უფრო მეტიც, საქართველოს ისტორიის ზოგიერთი წყაროებით VIII საუკუნის ერისმთავართა ცხრილში საქართველოს (ან ქართლის) მმართველებში და თბილისში მჯდომარეთ შორის არ მოიხსენიებენ არც მი(ჰ)რს, არც არჩილს და არც მის შვილებს — იოანესა და ჯუანშერს. ესეც ბედისწერაა, თორემ საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტია, რომ თბილისის ამირას ცალკე საგამგებლო ჰქონდა და ქართლის, და მითუმეტეს ეგრისის მმართველი თბილისში ვერანაირად იჯდებოდა. თანაც, არაბთა ბატონობის წინააღმდეგ ძმებმა — იოანემ და არჩილმა ნამდვილი ომი გამოაცხადეს და საკუთარი სიცოცხლის ფასად საწადელსაც მიაღწიეს. ქართველთა მეფედ არჩილის გამოცხადება შემდგომში მიჩნეულ იქნა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის ფაქტად.

როგორც პ. ინგოროვცა ამტკიცებს, სახალიფოში განხეთქილებისა და ხალიფათა ძალაუფლების შესუსტებით VIII საუკუნის 40-იან წლებში (ძმის, ეგრისის მეფის გარდაცვალების შემდეგ) კარგად სარგებლობს არჩილ მეფე და აერთიანებს საქართველოს ძირითად პროვინციებს — კახეთს, ჰერეთს, ქართლს (თბილისისა და მისი შემოგარენის ანუ ემირატის გარეშე), მესხეთს და დასავლეთ საქართველოს ნაწილს. არჩილის სახელმწიფო 744 წლიდან 761 წლამდე მოიცავს ტერიტორიას ნუხიდან (დღევანდელი შაქიდან) მდინარე ჭოროხის საზღვრებამდე.

მიუხედავად ქართული მიწების ხანმოკლე გაერთიანებისა, არჩილ II-მ შექმნა ძლიერი არმია არაბთა წინააღმდეგ საბრძოლველად,

რაზედაც მეტყველებს 759 წლის წანართა (ცენტრით თიანეთი) ბრძოლა. ამასთან, გაატარა-რა ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის ძირითადი რეფორმა, ეკლესია გამოეყო ანტიოქიის პატრიარქს და თავი დამოუკიდებლად გამოაცხადა.

ამავე პერიოდში ხდება მთელს სახელმწიფო ტერიტორიაზე არქიტექტურის განვითარება. მეფე არჩილი მურვან II იბნ-მუჰამედისაგან (ხალიფა ჰიშამის ბიძაშვილი, შემდგომში ხალიფა, ქართული წყაროებით „მურვან-ყრუ“, არმენულით „ავარანშან“ – „ამაოზრებელი“) დარბეული საქართველოს აღმშენებელი გახდა. ჯერ აშენებს გორის ციხეს („ტონთიოს“), შემდეგ თავის საზაფხულო რეზიდენციას ნოტკორაში, ანუ იქ, სადაც დღეს მისი სახელობის სამონასტრო კომპლექსია განთავსებული; აშენებს ეკლესია სამძმოროს, შემდგომ კასრს, ციხე-სიმაგრეს მდინარე ლაკუასტის ხეობაში, ქალაქსა და ციხეს ნუხუს (შაქის) წუქეთში, რომელსაც განაპირა აღმოსავლეთის დედაქალაქად აცხადებს. ამასთან, წარმართ ნუხპატელებს ნათლავს ქრისტიანული წესით და დაღესტნამდე მთელ მთიანეთს უმორჩილებს ვახტანგ ერისთავს, რომლის შვილიშვილსაც ირთავს ცოლად.

ზემოთ თქმული ნათლად მიგვანიშნებს მეფე არჩილ II-ის ნიჭზე, უნარსა და სიმძლიერეზე. იგი იყო და რჩება აფხაზეთის, როგორც პოლიტიკური თუ ადმინისტრაციული წარმონაქმნის პირველ განმსაზღვრელად. ამიტომ აქვს არჩილის სამონასტრო კომპლექსს დიდი ისტორიული მნიშვნელობა და ეს მომენტი გასათვალისწინებელია პირველ საკითხად.

არაბებმა მრავალგზის სცადეს თავიანთი ბატონობის გაერცვლება დასავლეთ საქართველოზე, აწყობდნენ გამანადგურებელ ლაშქრობებს მის წინააღმდეგ, მაგრამ დასავლეთ საქართველოს დამორჩილება ვერ შეძლეს. სამაგიეროდ, არაბთა მმართველები სასტიკად უსწორდებოდნენ აღმოსავლეთი საქართველოს მოსახლეობას. ამის გამო მოხდა საქართველოს ეკონომიკური დაცემა, მისი დანაწილება პოლიტიკურ ერთეულებად და მთა-გორიან ადგილებში ბარის

მოსახლეობის მასობრივი გადასახლება. ფაქტობრივად, გადასახლებას მოჰყვა გვარ-სახელების წარმოქმნაც. არჩილის მოწამეობრივი აღსრულების შემდეგ ხდება ერთიანი საქართველოს დაშლა. სოციალური სინამდვილე გვისახავს ისტორიულ ნამდვილ სურათს, როცა საუბარია VIII საუკუნის ერთიან საქართველოზე.

მიუხედავად არაბთა ზანგრძლივი ბატონობისა, ქრისტიანულმა სარწმუნოებამ და კულტურამ იმდენად გაიდგა ფესვები საქართველოსა და მის მეზობელ არმენთა სახელმწიფოში, რომ მათზე არაბულ კულტურას თვალსაჩინო გავლენა არ მოუხდენია. საქართველომ შეძლო თვითმყოფადობის შენარჩუნება, რასაც ვერ ურიგდებოდა მისი ვერაგი მტერი.

როგორც კი მოძლიერდნენ, აგარიანებმა VIII საუკუნის 60-იანი წლების დასაწყისში, განმეორებით დაიმორჩილეს – სასანური ირანი, არმენია და საბერძნეთის იმპერიის აზიის მთლიანი ნაწილი, ცეცხლსა და მახვილს მოსდეს ისინი, სამხრეთიდან დამსჯელი არმია გამოაგზავნეს დაუმორჩილებელი და ეკონომიურად მოძლიერებული აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ასაოხრებლად. არაბთა მარბიელ ლაშქარს ხელმძღვანელობდა ალ-ფასან კატაბისძე, მარვან იბნ-მუჰამედის მამის მოჰამადის ნათესავი, სახელად ასიმი (ეს სახელი ჰასან-იდან უნდა იყოს წარმოებული). ქართულ ზოგიერთ წყაროში კი რატომღაც „ჭიჭანუმად“, ხან კი „ჭიჭნაუმად“ იწოდება.

შინაური მტერი კი უფრო შორს მიდიოდა. საქართველო გათამამებული და მტაცებლური ჟინით შეპყრობილი ერისთავების გამო ერთობ დაუძლურებულ ქვეყანას წარმოადგენდა, მას არავითარი წინააღმდეგობის გაწევა არ შეეძლო და რომ აეცილებინა თავიდან ქვეყნის დარბევა და ეკლესიათა შერყვნა, არჩილმა უყოყმანოდ დასდო სამსხვერპლოს თავისი თავი. თუმც, ამის პირობები, შეიძლება ვთქვათ, რომ არ იყო, რადგან ალ-ჰასანი პოლიტიკურად შორს-მჭვრეტელი არ აღმოჩნდა, არჩილის დასჯის შემდეგ პოლიტიკურ თუ საომარ ასპარეზს რომ ჩამოაცილეს, იქიდანაც ჩანს, რომ მისი სახელის აღარსად არ ფიგურირებს.

არა-და, თავიდან ყველაფერი ქართველების სასიკეთოდ დაიწყო. მტერმა მეფის საქციელი ჯეროვნად შეაფასა და ასიმმა მეფე სიზარულთ მთილო და მეფური პატივის მოპყრობამ ქართველებს იმედი ჩაუსახა, რომ „არაბთა ხალიფა იკმარებდა საქართველოს მოხარკეთა რიცხვში მოქცევას“. ასეთი მდგომარეობა დიდხანს არ გაგრძელებულა. საქართველოს ისტორიამ უამრავი ღალატი გამოსცადა და მისი მწარე ნაყოფის გემო გასინჯა.

გამაჰმადიანებულმა გარდაბნელმა მთავარმა, რომელსაც არჩილ მეფის პაპა ადარნასეზე ჯავრი სჭირდა თავისი ბიძის მკვლელების შეწყალების გამო, შვილიშვილზე იძია შური და აბსურდული ბრალდებით ანაკოფიის გმირზე, აბაშა-ტეხურასთან არაბთა სამარცხვინო დამარცხების უშუალო მონაწილისა და ქართველთა სათაყვანებელი მეფის დაბეზლება მოახერხა. მოახერხა და გასჭრა კიდეც.

არჩილ მეფე შეიპყრეს და ვინაიდან ვერ გატეხეს, იგი ალგეთის ხეობაში მდებარე ბირთვისის ციხეში სიკვდილით დასაჯეს 761 წლის 20 მარტს (ახ.სტ. 2 აპრილი).

„ხოლო ვითარცა აღესრულა წმიდა მოწამე, მოვიდეს ღამესა მას გოდერძიანნი ტბელნი და მათ თანა სხვანიცა აზნაურნი მამეანნი, და მოიპარეს გუამი წმიდისა მოწამისა არჩილისა, წამოიღეს და შემურეს დიდი პატივითა, და დამარხეს ნოტკორას, მის მიერ აშენებულსა ეკლესიასა“ — გვამცნობს ლეონტი მროველი „ქართლის ცხოვრებაში“.

არჩილ II იყო პირველი ქართველი თავდადებული მეფე და ბელადი ქრისტიან მეფეთა შორის, რომელმაც საკუთარი თავი უყოყმანოდ გასწირა ერისა და სარწმუნოებისათვის, რითაც ღირსი შეიქმნა ქართული ეკლესიის მიერ წოდებულიყო „წმიდა მოწამე არჩილ მეფედ“. მისი მოხსენიების დღედ, ანტონ კათალიკოსის მიერ შეცდომით, და არა განგებ, დადგენილია მსოფლიო მართლმადიდებელი ყველა ეკლესიის კალენდრის მიხედვით 21 ივნისი (ახ.სტ. 4 ივლისი). ამავე კალენდრებში მისი მოწამეობრივი

აღსრულების თარიღი ტექსტთან ერთად საკმაოდ დაუზუსტებელი ცნობებითაა მითითებული და შესწორებას მოითხოვს.

არჩილის დასჯას მოჰყვა საქართველოს ცალკეულ სამთავროებად დაშლა, მას არავინ დარჩენია ისეთი მემკვიდრე, ვინც შეძლებდა მოურჯულებელი ერისთავების მოთოკვას. მისი შვილები – იოანე და ჯუანშერი, რომელთაგან ერთი დასავლეთში ერისმთავრობდა, ხოლო მეორე აღმოსავლეთში, თვითონვე საჭიროებდნენ დახმარებას და მალევე იქნენ ჩამოყენებული ქვეყნის მმართველობიდან ხაზართა 764 წლის შემოსევების შემდგომ. მათი მმართველობა ერთობ სუსტი აღმოჩნდა, რამაც თავისებური დალიც კი დაასვა სახელოვანი მამის პატივს და ღირსებას.

დღეისათვის სიტუაცია სასიკეთოდაა შეცვლილი. თუ ადრე ერწო-თიანეთის მოსახლეობა სათუთად ინახავდა და ინახავს 1245 წლის წინ გარდაცვლილი თავდადებული არჩილ მეფის განსასვენებელს, რომელმაც შელახული, მაგრამ გარკვეული სახით მაინც მოაღწია ჩვენამდის, ბოლო დროს გამოჩნდნენ მეცენატებიც, უამრავი მრევლიც, რომლებიც სათანადო პატივს მიაგებენ მოწამე მეფის დამსახურებას.

კარგი და სასიკეთო ნაბიჯი იქნებოდა, რომ შექმნილიყო დოკუმენტური ფილმი წმიდანი მეფე არჩილის შესახებ, რომელიც იქნებოდა „პირველი მერცხალი“ მისი მშფოთვარე და საინტერესო ცხოვრებაზე და ამით ასრულდებოდა დიდი ქართველი მამულიშვილის პლატონ იოსელიანის 135 წლის წინანდელი ნაანდერსევი. საინიციატივო ჯგუფმა შეძლო მოეპოვებინა გარკვეული უტყუარი წყაროები წმიდა მოწამე არჩილ მეფის შესახებ. კონკრეტული სამუშაოები კი დაიწყო 1999 წლის ივლისის თვეში, როცა თიანეთის რაიონის სოფელ ნადოკრის მოსახლეობის მხარდაჭერით არჩილის სამონასტრო კომპლექსის ტერიტორიაზე განხორციელდა განათლების სამინისტროს არასრულწლოვანთა საქმეების საკოორდინაციო ცენტრის (დირექტორი მერაბ სანიკიძე) მიერ შემუშავებული პროგრამა, რომელიც ნაწილობრივ დააფინანსა ფონ-

დმა „ღია საზოგადოება — საქართველო“. პროგრამა ითვალისწინებდა ე.წ. „ქუჩის ბავშვების“ გაცნობას ისტორიულ ძეგლებთან, მათი ისტორიული მნიშვნელობის აღქმას. აღნიშნულ ტერიტორიაზე ბავშვები 20 დღის განმავლობაში გაშლილ კარავში ცხოვრობდნენ, შემოაკავეს მონასტრის ეზო, გაწმინდეს იგი სარეველა და ხემცენარეებისაგან, რომლებიც მონასტრის შენობის რღვევის საშიშროებას ქმნიდნენ. სამუშაოებს ბავშვები ასრულებდნენ ძეგლთა დაცვის სამმართველოს სპეციალისტების, კერძოდ ინსპექციის უფროსის ბაადურ კუპრეიშვილის ზედამხედველობით. დიდ დახმარებას გვიწვედა ადგილობრივი ხელმძღვანელობა — კობა ბუჩუკური, ჰამლეტ ქისტაური, ალექსი ქავთარაძე და სხვა.

ამ საქმის მოთავეებს სრული იმედი მოგვეცა, რომ შემდგომშიც მიზანმიმართული მუშაობა საზოგადოებას საბაბს მისცემდა ღრმად გაანალიზებულიყო წმიდა მოწამე არჩილ მეფის როლი არამარტო საქართველოს, არამედ მსოფლიო ისტორიაში. კერძოდ, არჩილის სამონასტრო კომპლექსში შემორჩენილი ეკლესიის ნაშთები მიუთითებენ იმაზე, რომ ამ ადგილას ჩქეფდა საეკლესიო ცხოვრება.

ი. კახელის „მცირე შენიშვნა“-ში (იხ. გაზ. „ივერია“, 1895 წ. 25 ივლისი) გარკვევით წერია: „ეკლესია ორ-ოთახიანი და ორ-სართულიანია. ეკლესიის (დედანში ორი კ-ა — ვ.ზ.) სამხრეთის ოთახში მარჯვენა კედელთან არის ტახტივით ამაღლებული ადგილი; ადგილობრივ მცხოვრებთა მოწმობით ეს ადგილია არჩილ მეფის სასაფლაო. სასაფლაოს ქვა კი არ მოსჩანს. ეკლესიის მეორე სართულის იატაკში ორი ქვევრია ჩასმული. ქვევრებს კედლებში დატანებული თიხის მილები დასცქერის, ეტყობა ეს მილები და ქვევრები წვიმის წყლის შესანახად თუ ჰქონდა ხალხს აქ შეხიზვნის დროს. ზედა სართულის სარკმლის თავზედ ქვა მოჩანს, ქვაზედ ზედ-წარწერა წაშლილია...რადგან წარწერაში მოხსენიებული იყო, რომ ერწოს მამულები საეკლესიო იყო“.

განგებ გავუსვი ამ ამონარიდს ხაზი. დიახ, ეკლესიის მახლობლად მდებარე მამულები ეკლესიის იყო, მაგრამ შემდეგ თავად ფეტუსი-

შვილებს დაუსაკუთრებიათ და წარწერაც მათ წაუშლიათ. თუ მანამდე სპარსი და ლეკი აქაურობას არბევდა და სპობდა, შემდგომ ადგილობრივმა მემამულეებმა და ბოლშევიკური ხანის არამზადებმა არაფერი დააკლეს სამონასტრო კომპლექსის ნგრევას. ბოლო წლებში საქმე იქამდე მივიდა, რომ მაგანმა, მიუხედავად იმისა, რა დამსახურება მიუძღვის ქრისტიანული რელიგიის წინაშე, გადაწყვიტა ისე (რომ არავის გახსენებია არჩილ მეფის ოჯახის ნაანდერძევი) ნაჩქარევად დაპატრონებოდა ტერიტორიას ისტორიის შესწავლის გარეშე და ვანდალური(!) გზით მოეხდინათ მოვლა-პატრონობის დაფიქსირება.

„ხოლო ცოლმან მისმა (არჩილ მეფისამან-ვ.ზ.) მიუბოძა სოფლები მათ, რომელთა მოიღეს გუამი წმიდის არჩილისი კახეთს შინა სამკვიდრებლად“ – ლეონტი მროველი აგრძელებს გაცნობას „ქართლის ცხოვრებაში“.

საქართველოს ცენტრალურ საისტორიო არქივის ქართული საბუთები (შიფრი 1449), ხოლო კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის ქართული საბუთების ფონდის მასალებში ქრონოლოგიურად იკითხება შემდეგი ტექსტები (მონასტერი, ნოდოკრა და გორანა ცალ-ცალკე მოიხსენებიან):

1). არჩილ I ზეასროანი (XVII ს. მეორე ნახევარი, შიფრი 1449-169). უცნობი მეფის მიერ სვეტიცხოვლისათვის მიცემული მამულების შეწირულებების განახლების თაობაზე შედგენილი საბუთის თანახმად, მისი სამარხი ყოფილა ერწოში (XVI ს. II ნახ., შიფრი 1449-1787), საერწოს გამოსავლის წიგნის მიხედვით, ერწოს სოფლებისათვის მას ძველადვე მიუნიჭებია შეუვალობა (XVII ს. II ნახ., შიფრი 1449-169).

2). ალექსანდრე I (1408-1442 წწ.) დიდი, მეფეთ-მეფე, იესიან-დავითიან-სოლომონიან-ბაგრატიონიანი მეფე აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა, სომეხთა, შაჰნაშა და შარვანაშა, ყოვლისა აღმოსავლეთისა დასავლეთამდის თვითფლობით მფლობელ-მპყრობელი; ორისავე ტახტისა, ლიხთ-იმერისა და ლიხთ-ამერისა მპყრობელი; გამაერ-

თიანებელი ლიხთ-იმერისა და ლიხთ-ამერისა; ღმრთის მსახური, ღმრთივ-გვირგვინოსანი:

– შიოს კათალიკოსობის დროს სვეტოცხოველს განუახლა შეწირულობა – ერწოს ორი სოფელი ნოდოკრა და გორანა;

3). ალექსანდრე I (მეფე კახთა) (1457-1503წწ.), [1511წ.] მეფეთ-მეფე კახთა და რანთა; აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა და სომეხთა, შანშა და შარვანშა, ყოვლისა საქართველოსა ჩრდილოეთისა, აღმოსავლეთით ვიდრე დასავლეთამდ თვით-ხელმწიფედ ფლობით მპყრობელ-მქონებელი:

– დოროთეოსის კათალიკოსობის დროს სვეტიცხოველს შესწირა ერწოს – გოროვანა (იგივე გორანა), თელეჯი (იგივე თოლენჯი), ნოდოკრა, ჩეკურნი (იგივე ჩეკურაანთგორი), მონასტერი-წმიდა არჩილის სამარხი, ბოკოწინი;

4). გიორგი VIII (1417-1470წწ.) მეფე, იესიან-დავითიან-სოლომონიან-ბაგრატიონიანი (ვარიანტი: იესიან-დავითიან-ნებროთიან-სოლომონიანი, კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის ქართული საბუთების ფონდის შიფრი 9021); ქართველთა, რანთა, კახთა და სომეხთა მეფე, შაჰანშა და შარვანშა, ჩრდილოეთისა, აღმოსავლეთით ვიდრე დასავლეთამდის ხელმწიფედ ფლობით მპყრობელი; ლიხთ-იმერისა და ლიხთ-ამერისა განმაერთიანებელი:

– დავით III გობელაძის კათალიკოსობის დროს სვეტიცხოველს განუახლა შეწირულობა ერწო, ნოდოკრა, გორანა (1447წ. XII. 25., შიფრი 1448-5016);

5). ლევანი (ვარ.: ლეონ) (გვიანდელ საბუთებში მეფე კახთა) (1511-1574წწ.) მეფეთ-მეფე, ღმრთივ-გვირგვინოსანი; იესიან-დავითიან-სოლომონიან-ბაგრატიონიანი აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა და სომეხთა მეფე, შარვანშე და შანშე, ყოვლისა აღმოსავლეთისა და ჩრდილოეთისა:

– მალაქიას კათალიკოსობის დროს სვეტოცხოველს განუახლა შეწირულობა – ერწოს ნოდოკრა და გორანა;

6). ალექსანდრე II (მეფე კახთა) [1532წ.], (1537-1601წწ.),

[1605წ.] მეფეთ-მეფე, ღმრთივ-დამყარებული, ღმრთის მსახური. საქართველოს მპყრობელი; იესიან-დავითიან-სოლომონიანი, ყოვლისა საქართველოსა მპყრობელ-მქონებელი, შაჰანშა და შარვანშა; მეფე აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა, სომეხთა, ყოვლისა ჩრდილოეთისა და აღმოსავლეთისა თვით ხელმწიფედ მპყრობელ-მქონებელი:

– ნიკოლოზის კათალიკოსობის დროს სვეტიცხოველს განუახლა შეწირულობა ერწოს – წმიდა არჩილის სამარხი, სოფლები გორანა, თორეჯნი (თოლენჯი) და ა.შ.;

7). სიმონ I (მეფე კახთა) (1540-1597წწ.), [1600წ.] იესიან-დავითიან-სოლომონიან-პანკრატონიანი, ღმრთივ-აღმართებული, ღმრთივ-დამყარებული, ღმრთივ-გვირგვინოსანი ხელმწიფე; ორისავე სახელმწიფოს და ტახტის ხელმწიფედ მქონებელი; ქართლის მეფე; ქართველთა მეფე; აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა, სომეხთა მეფე, შანშა და შარვანშა, ყოვლისა აღმოსავლეთისა ვიდრე დასავალამდე თუით მტკიცედ ფლობით მქონებელი:

– ნიკოლოზის კათალიკოსობის დროს სვეტიცხოველს განუახლა შეწირულობა ერწოს – სოფლები ნოდოკრა, კვერნაულა, თვალეჯი (თოლენჯი), გოროვნა (გორანა) და ა.შ.;

8). არჩილ II [„შაჰნაზარი“] (1657-1695წწ.), მეფე, ლიხთიმერიისა და ლიხთ-ამერიისა; ორისავე ტახტისა და სახელმწიფოს მფლობელ-მპყრობელი; მეფე კახთა.

აი ასე, თითზე ჩამოსათვლელ ხელმწიფეს თუ უწყალობებია რაიმე, რომელნიც ნამდვილად გახსენების და პატივსაცემის ღირსნი არიან. რაც შეეხება უღირსთ, მათზე ნამდვილად ღირს შეჩერება. რელიგიის მანტიას ამოფარებულმა ე.წ. „შემოქმედებმა“ ჩაიდინეს ვანდალური ქმედება, რომელზედაც გაჩუბება აღარ შეიძლება. ვფიქრობდი, როგორმე გამოასწორებდნენ დანაშაულს.

საქმე ეხება არჩილის სამონასტრო კომპლექსის მნიშვნელობის მეორე საკითხს.

ვანდალიზმი იყო საბაბი ჩემი სასწრაფო რეაგირებისა და „სამუშაოების“ დაწყებიდან რემდენიმე დღეში, კერძოდ, 2004

წლის 6 ივლისს საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქის, ძეგლთა დაცვის სამმართველოს ხელმძღვანელობისა და თიანეთის რაიონის გამგებლის სახელზე გავგზავნე წერილი:

— „წმიდა მოწამე არჩილ მეფის მონასტერში მიმდინარეობს აღდგენითი და საამშენებლო სამუშაოები. უკაცავრად, მაგრამ დაგეგმარება ან უვიცობით, ან ბოროტებითაა გაკეთებული და უფრო გონიერი არქიტექტორებისათვის მიემართათ საქმის მოთავეებს, კარგი იქნებოდა. არქეოლოგების მიერ შეუსწავლელი ადგილის საამშენებლო პოლიგონად გადაქცევა, ისტორიულ წმიდა ადგილში ბულდოზერით მუშაობა დიდი დანაშაულია. მით უფრო, როდესაც საქმე მარტო წმიდა მოწამე არჩილ მეფის განსასვენებელს კი არა, მთლიანად მისი ოჯახის ყოფილ საცხოვრისს ეხება, სადაც მარტო საძვალე, ეკლესია და მარანი არ იქნებოდა. ყოვლად დაუშვებლად მიმაჩნია, რომ გვირაბი, რომელიც მონასტრის ეზოში იწყება და არავინ უწყის სად მთავრდება, საამშენებლო ბალასტით ამოავსეს (იხილეთ სურათზე ისრით მითითებული გვირაბის შესასვლელის ნაშთი კედელი. ვ.ზ.) და ზედ სენაკს აშენებენ.

შეუსწავლელია დანგრეული ეკლესიაც. რჩება შთაბეჭდილება, რომ არქიტექტორმა ვერ ისარგებლა XIX-XX საუკუნეების ისტორიული ცნობებით, რის შემდეგაც ექნებოდა წარმოდგენა ამაღლების სახელობის ორსართულიანი ეკლესიის არქიტექტურაზე. აღარას ვამბობ ადრეულ ცნობებზე, რომელთა მოსაძიებლად და ჭეშმარიტების დასადგენად გვაქვს შექმნილი ჩვენი კავშირი. მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენს შესახებ ბევრმა იცოდა, არავის არ მოუმართავს. განაწყენებული კაცის პოზიციიდან კი არ ვსაუბრობ, საერთო გულის ტკივილს გამოვხატავ.

ვფიქრობ, სამუშაოები უნდა შეჩერდეს და მთლიანად მონასტერს ჩაუტარდეს ჯერ არქეოლოგიური სამუშაოები, შედგეს მონასტრის პასპორტი და მას მიენიჭოს ძეგლის სტატუსი, რის შემდეგ კომპენტეტურ სპეციალისტებს მიეცეს სიტყვა. სასწორზე დევს არა უბრალოდ მონასტრის ბედი, არამედ ის ისტორიაც, რომლის

წყალობითაც ქართველები იდეოლოგიური ომის მოგებას ვაპირებთ აფხაზეთის პრობლემის გადაწყვეტაში“.

დიახ, ეს იყო 2004 წლის 6 ივლისს. ვფიქრობ, წერილს არ გაცნობია უწმინდესი და უნეტარესი, თორემ პასუხს მაინც მივიღებდით.

ამ წერილს წინ უძღოდა საქართველოს პატრიარქის სახელზე გაგზავნილი წერილი (№377, 22. 06. 2004), რომელსაც ხელს აწერდა საქართველოს ეროვნული აკადემიის პრეზიდენტი ბატონი ვლადიმერ რამიშვილი:

– „ქრისტიანულ რელიგიაში ათორმეტთაგან მოძრავი უდიდესი საეკლესიო დღესასწაულებიდან დადგენილია ამაღლების ბრწყინვალე დღე და იგი აღინიშნება აღდგომის ორმოცდამეერთე დღეს. სამწუხაროდ, ამ დღეს აღნიშნავენ არაერთგვაროვნად, რაც გვაფიქრებინებს, რომ ამაღლების დღესასწაულის მნიშვნელობა და როლი არაჯეროვნად არის გაშუქებული სამეცნიერო და რელიგიურ ლიტერატურაში. გვწამს, რომ თქვენი თანადგომით კიდევ ერთხელ გვექნება საშუალება საჯაროდ განვიხილოთ ამაღლების, როგორც აღდგომის ბრწყინვალე დღესასწაულის გვირგვინის დღე. ვინაიდან ამაღლება არის უფლისა ღმერთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტეს ამქვეყნიური ცხოვრებიდან სულიერ სასუფეველში ამაღლების ჟამი, საჭიროდ ჩავთვალეთ თქვენთვის მოგვემართა.

უმორჩილესად გთხოვთ, ეს წინადადება თქვენის ლოცვა-კურთხევით განსახილველად გადაგზავნოს პარლამენტს და შესაბამის სახელმწიფო სტრუქტურებს“.

პასუხი არც ამ წერილზე გვაქვს მიღებული, მაგრამ, იმედია, ამაღლების ბრწყინვალე დღე საერო დღესასწაულად აღინიშნება და ეს უახლესი მომავლის საქმე იქნება.

რაც შეეხება ჩემი წერილის პასუხს, მასზე რეაგირება მხოლოდ ძეგლთა დაცვის დეპარტამენტმა მოახდინა, თუმცა წერილის პასუხი არც იქიდან მაქვს მიღებული. გამაჩნია მხოლოდ ფოტომასალა ჩვენი ერთად მონაწილეობის ასახვისათვის და ორი მოხსენებითი

ბარათის ასლი, რომლითაც ჯერ ძეგლთა დაცვის დეპარტამენტის ძეგლთა აღრიცხვა-პასპორტიზაციის სამსახურის უფროსი ბატონი ბაადურ კუპრეიშვილი აწერს ხელს (სტილი დაცულია):

„ძეგლთა დაცვის დეპარტამენტის თავმჯდომარის
მოვალეობის შემსრულებელს
ბ-ნ პ. გაფრინდაშვილს

ბატონო პაატა,

7 ივლისს ვიყავი თიანეთის რაიონის სოფელ ნადოკრაში, რომლის ჩრდილო-დასავლეთით ტყის მასივში მდებარეობს სამონასტრო კომპლექსი, რომელიც ცნობილია არჩილ მეფის სახელით. აღნიშნულ კომპლექსზე მდებარეობს მცირე დარბაზული ეკლესია სადაც დაკრძალულია არჩილ მეფე. ამ ეკლესიას ჩრდილო-აღმოსავლეთის კუთხეში მიდგმულია თავის დროზე საკმაოდ დიდი ზომის დარბაზული ეკლესია, დღეს მისი აღმოსავლეთის მცირედი ნაწილი და სამხრეთის კედელია მთლიანად შემორჩენილი, ორივე ამ ეკლესიაზე სამხრეთიდან მიდგმულია ოთხკუთხა ოთხსართულიანი კოშკი. ზოლო სამივე ნაგებობის ჩრდილოეთით დგას მშენებრი მარანი, რომელსაც სფერული გადახურვა აქვს და ტრომპებს ეყრდნობა. მცირე დარბაზული ეკლესიის სამხრეთ-დასავლეთით შემორჩენილია შესანიშნავი ბუხარი, რომელიც უდაოდ ამშვენებდა აქ მდგომ სასახლეს, აქ ასევე შეიმჩნეოდა სხვა ნაგებობების კვალი, რომლის დადგენა დღეისათვის შეუძლებელია.

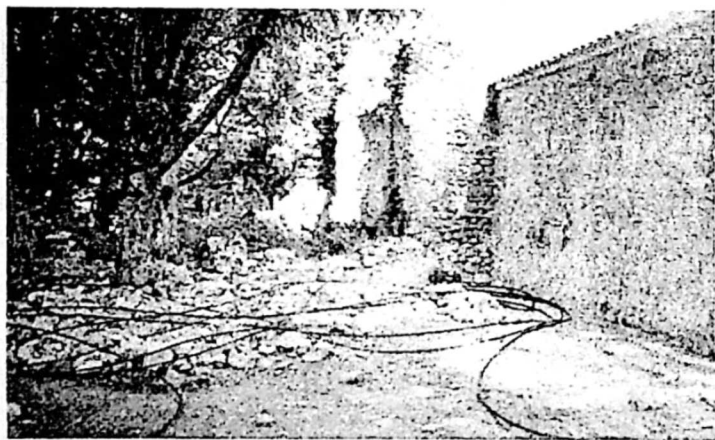
დღეს, აღნიშნულ კომპლექსში სრული ქაოსია, მისი ტერიტორია გადაქცეულია სამშენებლო პოლიგონად, მშენებელს არ გააჩნია დამტკიცებული პროექტი, ძველი სასახლის ადგილზე შენდება ახალი ნაგებობა. როდესაც მშენებელს ვუთხარით თუ რატომ მუშაობს დაუმტკიცებელი და შეუთანხმებელი პროექტით, მან განაცხადა ყველაფერი შეთანხმებულია საპატრიაქოსთან, აქ მუ-

შაობდნენ არქეოლოგები გია მახარაძე და იულონ გაგოშიძეო. უნდა აღინიშნოს, რომ ტერიტორიაზე საერთოდ არ იგრძნობა აქ ჩატარდა თუ არა არქეოლოგიური სამუშაოები, ის კი ნათლად ჩანს, რომ ტერიტორია მოსწორებულია ბუღლოზერით. დაშლილია ძველი ეკლესიის დუღაბები და ... (ტექსი აქ აღარ იკითხება-ვ.ზ.); სასწრაფოდ უნდა შეჩერდეს სამუშაოები და აღნიშნული ფაქტი უნდა გახდეს საჯარო განხილვის საგანი. ერთხელ და სამუდამოდ უნდა მოეღოს ბოლო ასეთ თვითშემოქმედებას. კატეგორიულად უნდა აიკრძალოს ნებისმიერ ადგილზე არქეოლოგიური სამუშაოების წარმოება მანამ სანამ ღია ფურცელი არ იქნება შეთანხმებული და რეგისტრირებული ძეგლთა დაცვის დეპარტამენტში. ამას მოითხოვს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის შესახებ კანონის მე-40 მუხლი.“

ხოლო კულტურის სამინისტროს რეორგანიზაციის შემდეგ საქართველოს კულტურის, ძეგლთა დაცვისა და სპორტის სამინისტროს მონიტორინგის სამმართველოს უფროსი ნიკა ანთიძე მიმართავს მინისტრის მოადგილეს ბატონ ნიკოლოზ ვაჩეიშვილს (სტილი დაცულია):

„გაცნობებთ, რომ ამა წლის (ე.ი. 2004 წლის-ვ.ზ.) 27 ოქტომბერს სამინისტროს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის დეპარტამენტის, კერძოდ მონიტორინგის სამმართველოს თანამშრომლები ისტორიკოს ვლადიმერ ზარიძესთან ერთად ვიმყოფებოდით თიანეთის რაიონის სოფელ ნადოკრაში. ჩვენი მივლინების მიზანი იყო სოფელ ნადოკრიდან სამხრეთ-დასავლეთით დაახლოებით ორი კილომეტრის დაშორებით ტყიან გორაზე მდებარე წმინდა მეფე არჩილის მონასტრის ეზოში მიმდინარე საამშენებლო სამუშაოების შემოწმება და იმის დადგენა, თუ რამდენად კანონიერია იქ წარმოებული სამუშაოები. როგორც მოგეხსენებათ, მონასტერი წარმოადგენს ადრეული შუასაუკუნეების სამონასტრო კომპლექსს თავისი დამხმარე ნაგებობებით; გალავანი, მარანი, ბრძმელი, ციხე-კოშკი. აღნიშნულ კომპლექსში საუკუნეების მანძილზე მიმდინა-

რეობდა მშენებლობა, რაც მეტყველებს იმაზე, რომ მონასტერს მთელი შუასაუკუნეების მანძილზე არ დაუკარგავს თავისი მნიშვნელობა პოლიტიკური თუ რელიგიური თვალსაზრისით. როგორც ისტორიული წყაროები გვამცნობენ, ამავე მონასტერშია დაკრძალული თავად დიდმოწამე მეფის გვამიც. დღეის მდგომარეობით მონასტრის მნიშვნელოვანი ნაწილი სამწუხაროდ განადგურებულია. ვფიქრობთ მისი აღდგენა რესტავრირება თითქმის შეუძლებელია“.

აქ ცოტას შეეჩერდები და ფოტომასალის გამოყენებით ზოგიერთ განმარტებას გააკეთებ. განადგურება თავისთავად არ მოსულა. ჯერ დრომ, სინესტემ და დაბერებამ, ხოლო შემდეგ ნაძირლებმა, ახლა კი კონსერვაცია-რესტავრაციის მშენებლებმა არქიტექტორებთან ერთად. ფოტობრალდებაზე ძირს დაყრილი თეთრი ქვები ეკლესიის დაშლილი კედლებიდან იძულებით მიღებული ნაშთებია. ადრეულ ნაშრომებში მშენებლებს ვაჭებდი, მაგრამ ერთი შენიშვნა მაინც მაქვს მათ მიმართ: თუ ინტერიერს აკეთებდნენ ცარცის გამოყენებით, უფიქრიათ რომ ვინმეს განსასვენებლის მოხატვა მოესურვებოდა და ისეთ ფერწერულ ტილოებს შექმნიდა, როგორც ეს ერთ დროს იყო?

„ამ ტაძარში, მარცხენა კედელზე, დახატული იყო დიდი სურათი არჩილის ოჯახობისა, თითონ იგი და მისი ცოლ-შვილი. განაპირას ეხატა ქალი მთლად ნორჩი. ძლიერ მიზიდავდა ბაღლს ეს ქალწული... სულ მე მიყურებდა ხატი, თვალს არ მაშორებდა. რა დაღონებული სახე ჰქონდა მშვენიერს!

...ვნახე წიგნებში; შევისწავლე, რაც ეწერა იმაზე. გავიგე, რომ ეს უმცროსი ქალი არჩილისა ჰგავნდა მამას სახითაც, აღნაგობითაც; მხოლოდ უფრო ნაზი იყო, ჰაეროვანი. ვერ დაკმაყოფილდი: არსად ეწერა, რას მეტყოდა მისი ხატება, რას მიბრძანებდა“ – ბრძანებს ქართული ისტორიული რომანის ფუძემდებელი, ლიტერატურაში პრივილეგიის ამომძიროკავი ვასილ ბარნოვი. სამწუხაროა, რომ მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის ერთი-ორი ნაწარმოების გარდა ცალკე არ გამოსულა სხვა ნაშრომები, თორემ „ხაზართა სასძლო“ ლიტერატორებმა ნამდვილად უნდა იცოდნენ. ვიღაცამ ხომ იცოდა როცა გადაშენებას იწყებდნენ. ასეთი უცოდინრობა კანონით დასჯადია.

ვაგრძელებ:

„შემორჩენილია მხოლოდ აღნიშნული ბაზილიკის დასავლეთი (უნდას იყოს აღმოსავლეთი-ვ.ზ.) კედელი, რომელზედაც მიღებულია მოგვიანებით აგებული საფორთიფიკაციო ნაგებობა ციხე-კოშკი.

ბაზილიკას შემორჩენილი აქვს სამხრეთის კედლის ნაწილიც. შენობის დანარჩენი კედლები დანგრეულია და მათგან დარჩენილია უმნიშვნელო ნაშთი. აღნიშნული ნანგრევების სამხ. დასავლეთით მდებარეობს მცირე ზომის ბაზილიკა, სადაც ისტორიული წყაროების მიხედვით დაკრძალულია წმინდა ღიდმოწამე მეფე არჩილი. ბაზილიკა რესტავრირებულია. სავარაუდოდ მონასტრის მთელი ტერიტორია შემოზღუდული იყო გალავნით. ამჟამად კი შემორჩენილია ამ გალავნის სამხრეთ-დასავლეთის ნაშთები. დღეისათვის სწორედ ამ ნაშთებზე მიმდინარეობს სამშენებლო სამუშაოები. ახალი შენობა თითქმის ღსრულებულია და მზად არის გადახურვისათვის, ხოლო გალავნის ნაშთები მოქცეულია ახალი შენობის შიგნით. ასევე ახალი შენობის შიგნითაა მოქცეული გალავნის ძველ კედელში ჩაშენებული ე.წ. ბრძმედი. ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ვფიქრობთ, რომ ამჟამინდელი ახალმშენებლობა მიმდინარეობს ერთის მხრივ უშუალოდ ძველზე, სადაც შენობის შიგნით მოექცა ძველი კედლის ნაშთები ბრძმედთან ერთად და მეორეს მხრივ ძველის დამცავ ზონაში და კერძოდ წმინდა არჩილის ბაზილიკიდან ათი მეტრის დაშორებით.

ძველზე მიმდინარე მშენებლობის მწარმოებლებმა აღგვიქვეს მშენებლობის შეჩერება და სამინისტროსთან შეთანხმების პროცედურების დაწყება“.

მოხსენებით ბარათში მითითებულია სხვადასხვა დარღვევების მუხლობრივი ჩამონათვალი, რომელთა კომენტირება ჩემი კომპეტენცია აღარ არის; ფაქტის კონსტანტირება მოვახდინე. დამატებით დაგვსძენ, რომ არა-თუ შეთანხმება, მშენებლობა ისე დამთავრდა, რომ სალოცავი სალოთავად აქციეს და უკან დასწიეს აფხაზეთის იდეოლოგიის საკითხი.

ისმება კითხვა: რა კავშირი აქვს ამადლების ბრწყინვალე დღესასწაულის აღნიშვნას არჩილის სამონასტრო კომპლექსთან და აფხაზეთის კომპლიქტის მოგვარებასთან?

პირდაპირი. ჯერ ერთი, არჩილის სამონასტრო კომპლექსის ეკლესია არის ამალლების სახელობის და ბრწყინვალე აღდგომის ორმოცდამეერთე დღეს (ხუთშაბათ დღეს, როცა ხსნილია) აქ იკრიბებიან როგორც მახლობელი სოფლების მოსახლეობა, ისე ჩამოსული სტუმრებიც და ინერციით მას „არჩილობას“ უწოდებენ. მართალია, ბოლო დროს განვითარებულმა მოვლენებმა გვიჩვენეს, რომ თანდათან პატივი და დიდება მიეგებება წმიდა მოწამე არჩილ მეფის სახელს და მას ყოველი წლის 4 ივლისს რიტუალური ელფერი ეძლევა. იყო დრო როცა სანატრელი მქონდა მონასტერში ერთად მენახა ექვსი კაცი, მაგრამ ბოლო ათი-თეთმეტი წლის განმავლობაში ექვსას მომლოცველზე გაცილებით მეტი რომ ჩამოდის, ოცნება რამდენიმე კაცის შესახებ უკან დამრჩა. სამაგიეროდ, დღეს სულ სხვა ოცნება მაქვს – დევნილების მშობლიურ აფხაზეთში მალე დაბრუნება. ამიტომ მიმაჩნია, რომ საერო დღესასწაულის დაწესებას და წმინდა ადგილას მის აღნიშვნას შეერწყებოდა აფხაზეთის სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნისა და ეთნიკური წარმომავლობის დადგენის იდეოლოგიური ნასკვი. სამწუხაროდ, მომლოცველებში აფხაზეთის დევნილი მოსახლეობიდან იშვიათად თუ ვინმე ჩნდება. ეს უბედურებაა, თითქოს საკითხი არავის აინტერესებდეს. ერთის მხრივ გასაგებიცაა, რადგან ერთი შეხედვითა და მოსმენით ძნელია იმსჯელო იმ საკითხებზე, რომლებზეც ტაბუ იყო დადებული XIX-XX საუკუნეების მანძილზე, მაგრამ დღეს ხომ სხვა სიტუაციაა. რელიგიური აღმსარებლობა თავისუფალ ნება-სურვილზეა, აქამდის თუ ან გვაძალბებდნენ, ან გვიკრძალავდნენ.

მეორეც, განსასვენებელში, რომელიც სამლოცველოდ გადააქციეს, განისვენებს საკუთარი ხელით (ყოველგვარი სახელმწიფოებრივი სტატუსის არ მქონე) „აფხაზეთის საუფელის“ დამაარსებელი ივერთა მეფე. თუ მართლა ვინმეს აინტერესებს აფხაზეთის თემა, ჯერ უნდა ისწავლოს ქართლის ერისმთავრის, დიდი სტრატეგისა და ანტიარაბული კოალიციის ერთ-ერთი მკაფიო მეთაურის სტეფანოზ III-ის, ხოსროიანის (ზოგან გორგასლიანის) ოჯახის

ისტორია. ამაზედ ჩემს წიგნში და ინტერვიუებში ფართოდ ვაშუქებდი, მაგრამ არასაკმარისად. თემა საკმაოდ შეუსწავლელია. არსებობენ მიზეზები, რომელთა ერთბაშად გამომზეურება ბევრ საკამათო საკითხს წარმოშობს. ალბათ, ეს იყო მიზეზი, რომ ისტორიკოსები ხშირ შემთხვევაში თავს იკავებდნენ, ან უარესი, მოვლენების დამახინჯებულ ინტერპრეტირებას ახდენდნენ.

აფხაზეთის თემის წამოწევა დაგვიანებულიც კია. 2004 წლის 14 სექტემბერს აფხაზეთის ა-რ უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარეს მიემართე წერილობით, რომ აფხაზეთის ა/რ მეცნიერებათა აკადემიას განეხილა თვრამეტი(!) პუნქტისაგან შემდგარი წინადადება, რომელთა შორის იყო ასეთი პუნქტიც:

„საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ლოცვა-კურთხევით წმიდა მოწამე არჩილ მეფის სამონასტრო კომპლექსი, როგორც მეტოქიონი გადაეცეს ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქიას“.

ამ პუნქტის მნიშვნელობა უაღრესად შეუფასებელია. მიზანი წინადადებისა არის შემდეგი – აფხაზეთის ეკლესია-მონასტრებისათვის მომზადდება საეკლესიო მოღვაწეები და ეს მომზადება უშუალოდ დაკავშირებული იქნებოდა აფხაზეთის, როგორც სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნის დამაარსებელთან, მიზნებთან და მიზეზებთან. ამავე დროს, ბოლო მოედებოდა გაუთავებელ პოლემიკას აფხაზთა რომელიმე სხვა ეროვნულ წარმომავლობას და ორაბორიგენტთა თეორიას, რასაც ბევრი ცნობილი ქართველი მეცნიერი თავდაჯერებით უჭერს მხარს.

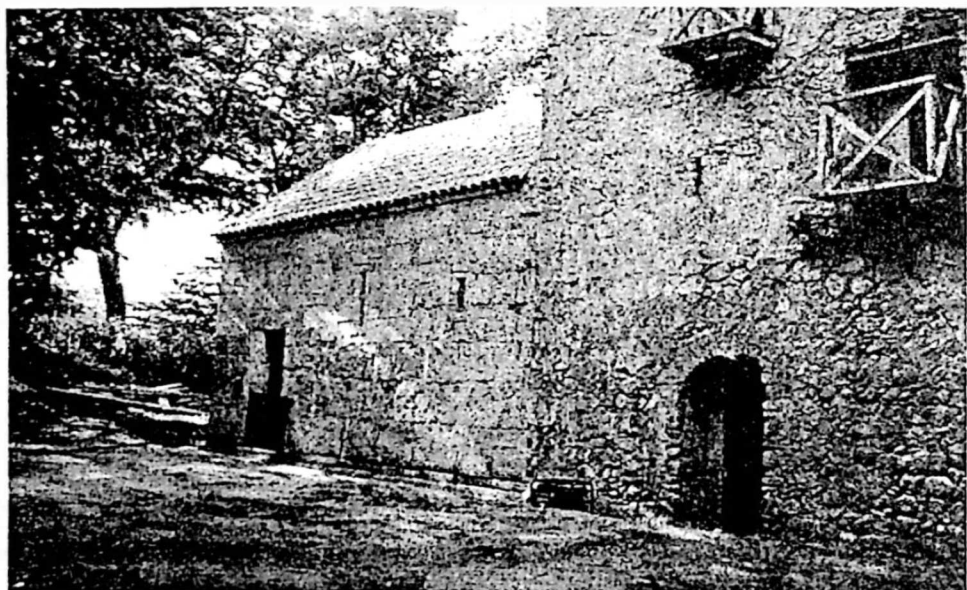
როდესაც საუბრობენ აფხაზეთზე, როგორც დამოუკიდებელ წარმონაქმნზე, აქ მთავარ როლს თამაშობს ნათესაური კავშირი მეფის ოჯახსა და ბრძოლაში დაწინაურებულ ვაჟზე, რომელიც ქრისტიანი და ზოსროიანთა სამეფო გვარისათვის მისაღები პიროვნება უნდა ყოფილიყო. ვასალი არ ნიშნავს, რომ იგი ქართველისაგან განსხვავებული სხვა ეროვნება იყო. რადგან ისტორიულ წყაროებში არც ეთნიკურ წარმომავლობაზეა საუბარი და არც რჯულის შეცვლაზე, მით უმეტეს, არც რომელიმე საერისთავოზე

ან ტომზე, დარწმუნებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ლეონი (შემდგომში ლეონ I) იყო და ლიტერატურაში უნდა დარჩეს ქართველად. განა ნიშანდობლივი არ უნდა იყოს ისიც, რომ ლეონ II-ის ავანტიურისტული ფიგურაც არსად არ არის მითითებული არაქართველად? ისიც ქართველი იყო და ქრისტიანული აღმსარებლობის. მის პოლიტიკურ ფიგურას არ უარვყოფთ, მაგრამ რომელიმე ეთნიკური ჯგუფის ან ტომისათვის მიკუთვნებას, გარდა ქართულობისა, ნამდვილად უარვყოფ.

რაც შეეხება „აფხაზეთის“ შექმნის მიზანს. მასაც აქვს თავისი განმარტება: — გაუთავებელმა შემოსევებმა, რომლის დროსაც ძლიერ განადგურდა და გაპარტახდა საქართველო, და განსაკუთრებით მისი კუთხეები, საჭირო შეიქნა სახელმწიფოს გაძლიერება და მისთვის ზურგის გამაგრება (ამას მოწმობს დავით IV-ის მთლიანი მოღვაწეობა). VIII საუკუნეში, ცხადია, შორეულ კუთხეებში და ქვეყნის შიგნითაც ღონისძიებები ხდებოდა უპირველესად ბიზანტიასთან შეთანხმებით მათივე კეთილგანწყობისა და სამხედრო-პოლიტიკური მხარდაჭერის მოსაპოვებლად. შემდგომში, ამ მიზანმა მიიღო განსაკუთრებული დატვირთვა და სახელწოდება „აფხაზი“ იქცა ტერმინად, რომელსაც ქართულ დიალექტში დღესაც ხმარობენ.

წიგნში: „აფხაზეთი — ტაბუდადებული ისტორიის საკითხები“ შედგენილი ტერმინის „აფხაზეთი“ განმარტება დაწერილებით მაქვს განხილული და აქ მეტს ვერაფერს ვიტყვი. იდეოლოგიური ფრონტი გახსნილია, რომლის სათავე არჩილ მეფის სამონასტრო კომპლექსია, წმიდანის განსასვენებელი და ის ისტორიული წყაროები, რომელნიც დიდებული მეფის მოღვაწეობისა და დამსახურების შედეგად არის შემონახული.

მჯერა, ივერია გაბრწყინდება!

„ქართული საისტორიო მწერლობის ახალი შენაძენი ტაბუდადებულ საკითხებზე მოგვითხრობს“

„აფხაზეთი – ტაბუდადებული ისტორიის საკითხები“ ქართული საისტორიო მწერლობის ახალი შენაძენია. მისი ავტორი ვლადიმერ ზარიძე ამჟამად ახალ წიგნზე მუშაობს, რომელშიც საქართველოს ტაბუდადებულ ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ საკითხებს შეეხება. პირველი წიგნის მომზადებას მონიგრავიული მასალის გამოცემა უძღვოდა წინ, ხოლო აფხაზეთთან დაკავშირებულ ტაბუდადებული ისტორიული საკითხების ძიებასთან რამ მიიყვანა, ამაზე ავტორი თავად გვესაუბრება. მანამდე კი შეგახსენებთ, რომ ბატონი ვლადიმერ ზარიძის დამსახურებით, სასკოლო სახელმძღვანელოებში უკვე შეიტანეს გაერთიანებული საქართველოს გმირ და წამებულ არჩილ მეფესთან დაკავშირებული მასალა, ასევე პატივი მიეგო მეფის საფლავს თიანეთის ტაძარში. „ეს უკვე სანახევროდ მოგებული ბრძოლაა“ – აღნიშნა ვლადიმერ ზარიძემ „ბასტასთან“ საუბრისას.

ვლადიმერ ზარიძე: თიანეთში დაბადებულ კაცს მუდამ მაინტერესებდა საკუთარი კუთხის ეთნოგრაფია. ამის გამო შევიკრიბეთ ენთუზიასტები – მერაბ სანიკიძე, აკაკი არაბული და მე. ჩავედით თიანეთში. ჩვენი კონკრეტული მიზანი არჩილ მეფის პიროვნების წარმოჩენა იყო. მას ისტორიულ წყაროებში არჩილ პირველს უწოდებენ, რაც არასწორია. არჩილ პირველი ვახტანგ გორგასლის პაპა იყო. ის ხოსროიანთა შტოს წარმომადგენელია. ხოლო არჩილ მეორე გაერთიანებული საქართველოს მეფეა, სწორედ იგი გახლავთ არჩილ II. მისი საფლავი თიანეთის რაიონში სოფელ ნაღოკრაშია. მას, სამწუხაროდ, კახეთის მეფედაც მოიხსენიებენ, რაც არამართებულია, იგი ხომ გაერთიანებული ივერიის მეფე იყო. ის მწირი

ცნობები, რაც ქართულ საბჭოთა ენციკლოპედიაშია შესული, სრულ წარმოდგენას არ აძლევს დაინტერესებულ ადამიანს, ამიტომაც დავიწყე სხვა წყაროების ძიება.

დასახული მიზნის მიღწევაში ხელი შემიწყო იმ გარემოებამ, რომ რამდენიმე ათეული წლის განმავლობაში ვმუშაობდი დაცვის სისტემაში. ნაცნობთა თანადგომითა და დახმარებით შევძელი შემელწია ისეთ საარქივო დაწესებულებებში და საცავებში, სადაც ჩვეულებრივ მოკვდავს ხელი არ მიუწვდება. დღეს ნახევრად ხუმრობით შემიძლია თქვა, რომ ბოროტად გამოვიყენე სამსახური. ყველა წყაროს დაგროვების შემდეგ (ქართლის ცხოვრების ყველა ვარიანტშია დამოწმებული ქართლის მეფის, არჩილის მოწამეობრივი ისტორია), ნახულმა და წაკითხულმა ყოველგვარ მოლოდინს გადააჭარბა: ზღვა მასალა არსებულა, ყველაფერი კი დაფარული იყო. ამის შემდეგ დავიწყე სამზეოზე ამ მასალების გამოტანა, მაგრამ წინ ბევრი წინააღმდეგობა შემხვდა. ზოგიერთმა აკადემიკოსმა ეჭვიც კი შეიტანა – საერთოდ არსებობდა არჩილი? არადა, მართლმადიდებლურ ყველა მსოფლიო კალენდარში ქართველი მეფეებიდან არჩილი, დავით აღმაშენებელი და ლუარსაბ მეორე არიან შესული, სხვა არავინ. ასევე შესული არიან შუშანიკი, აბო თბილელი... იმის თქმა, რომ საერთოდ არ არსებობდა არჩილ მეფე, ყოველგვარ მტკიცებას მოკლებულია.

მე და ჩემმა თანამოაზრეებმა დავიწყეთ იმაზე ზრუნვა, რომ ამ პიროვნების ისტორია საზოგადოებისათვის ნათელი გაგვეხადა. იმ მიზნით, რომ კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ფონდს გრანტები გამოეყო, ჩვენ ჯერ კავშირი შევქმენით და განაცხადი 1999 წელს წარვადგინეთ ამის თაობაზე. მიუხედავად დიდი ისტორიული მნიშვნელობისა, სამწუხაროდ, კომისიის 39 წევრიდან მხოლოდ 9 ადამიანმა დაგვიჭირა მხარი. მართალია, ჩვენთვის გრანტი არავის მოუცია, სამაგიეროდ მეშვიდე-მეათე კლასის საქართველოს ისტორიის სასკოლო სახელმძღვანელოებში პირველად

იქნა შეტანილი მწირი ცნობები არჩილის პიროვნების შესახებ. ეს თავისთავად დიდი გამარჯვება იყო. თუმცა, წიგნში შეტანილ მასალას ბოლომდე არ ვეთანხმები. „ქართლის ცხოვრებიდან“ ისეთნაირად არის ამოღებული ციტატები, რომ აფსუთაა წისქვილზე ასხამს წყალს. ამონარიდის განმარტება სასწრაფო დაზუსტებას და შეცვლას ითხოვს...

„ბასტა“: სოფელ ნადოკრაში არჩილ მეფის საფლავის აღდგენა და მისი ხსენების დღის დაწესება თქვენი დამსახურებაა...

ვ.ზ.: ვინაიდან გრანტი არ გამოგვეყო, საკუთარი ძალებით დავიწყეთ იმ ტაძრის აღდგენა-რესტავრაცია, სადაც არჩილ მეფეა დასაფლავებული. მერაბ სანიკიძის თაოსნობით „მომავლის სახლის“ ბავშვები ავიყვანეთ სოფელში და მათი დახმარებით მთელი ტერიტორია გაიწმინდა. ფაქტობრივად, ეს ნაბიჯი აღმოჩნდა გადაწყვეტი. ამის მერე ხალხი აქტიურად დაგვიდგა მხარში. მალე საპატრიარქო და ძეგლთა დაცვის სამმართველოს წარმომადგენლები გამოგვეხმაურნენ. გამოჩნდნენ მეცენატები, დღეს უკვე არჩილ მეფის განსასვენებელი აღდგენილია. ასევე აღდგენილია მეხუთე საუკუნის მარნის სახურავიც. ეს ადგილი მეფეთა საზაფხულო რეზიდენცია იყო. როგორც იცით, საზამთრო რეზიდენცია უჯარმაში იყო. არ შემიძლია არ აღვნიშნო მცხეთა-მთიანეთის გუბერნატორის კობა ბურჯუკურის გულისხმიერება. რომ არა მისი და ადგილობრივი (მთიანეთის რაიონის-ვ.ზ.) გამგებლის მხარში ამოდგომა, ვერაფერს გავაკეთებდი. ოდესღაც ექვსი კაცის აყვანა მენატრებოდა, ამ ადამიანების თანადგომით 2001 წელს 600 კაცსაც გადავცდი. დიდი დახმარება გაგვიწია ასევე ისტორიულ მეცნიერებათა კანდიდატმა ჯიბო ლომაშვილმა. ხოლო აფხაზეთის თემის წინ წამოწევაში აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიამ დამიჭირა მხარი.

„ბასტა“: საპატრიარქოდან ვინ გამოეხმაურა თქვენს წამოწყებას?

ვ.ზ.: საპატრიარქოდან გამოგვეხმაურნენ ღეკანოზები ზურაბ ანთაძე, ალექსანდრე ბოლქვაძე, ბესარიონ მენაბდე და დავით ისაკაძე. ფასდაუდებელი ამაგი დაგვდო ქალბატონმა დალი მაჩაიძემ და მეცენატმა ივანე მჭედლიშვილმა.

„ბასტა“: წიგნის „აფხაზეთი – ტაბუდადებული ისტორიის საკითხების“ წარდგენაზე თქვენ მხატვრული ნაწარმოებისთვის საყურადღებო ფაქტებზე საუბრობდით, რა ფაქტებია ეს?

ვ.ზ.: წიგნზე მუშაობის პერიოდში ისტორიულ წყაროებში ბევრ ისეთ მასალას წავაწყდი, რომელიც ნებისმიერი მხატვრული ნაწარმოებისათვის იქნება საინტერესო. რადგან წიგნის ფორმატი შეზღუდული იყო, ისინი ნაშრომში არ მიხსენებია. თავის მხრივ, წიგნიც თავისი დანიშნულებით ვერაფერს მოიგებდა და მავანის თვალში მეზღაპრედაც შეიძლება წარმოგჩენილიყავი. ამიტომ, ეს მასალები შევინახე და ვაპირებ ისტორიული რომანის ავტორებს გადავცე, თუ ისინი დაინტერესებას გამოიჩენენ. ყველა საყურადღებო მაგალითის მოყვანა შორს წაგვიყვანდა, მაგრამ არის ერთი საინტერესო მომენტი: რატომ ჰქვია მდინარეს ცხენისწყალი, ან აბაშისწყალი, ან რატომ უწოდეს მურვან ყრუს განმეორებით „ყრუ“.

„ბასტა“: რამდენადაც ვიცი, არჩილის ქალიშვილის, წმიდანად შერაცხული შუშანის შესახებ ბევრს არაფერს გვეუბნება ისტორია, თქვენ რას გვეტყვით მის შესახებ?

ვ.ზ.: მართლაც საინტერესოა არჩილის ქალიშვილის – შუშანის ისტორია, რომელიც სარწმუნოებისთვის თავდადებული

უმწიკვლოების ნიშანია. ისტორია ამ პიროვნებას მხოლოდ იოანესა და ჯუანშერის დად მოიხსენიებს და არა არჩილის ქალიშვილად. რომ არ არსებულებოდა ქართული ჰაგიოგრაფიული მწერლობის ნიმუში „შუშანიის წამება“, დღეს შუშანის თავდადების შესახებ ნებისმიერს ზეპირად ეცოდინებოდა. არადა შუშანი ერთი თავით მაღლა დგას, როგორც წმიდანი... მისი ბიოგრაფია ნაკლებადაა შესწავლილი, თუმცა სწორედ მის პიროვნებაზეა შექმნილი ვასილ ბარნოვის ისტორიული ნაშრომი „ხაზარეთის სასძლო“.

ხაზარეთის ხაკანმა 764 წელს დიდი ლაშქარი გამოგზავნა საქართველოს დასარბევად მხოლოდ და მხოლოდ იმისათვის, რომ დაეტყველებინათ არჩილის ქალიშვილი შუშანი. მის ზღაპრულ სილამაზეზე ლეგენდები დადიოდა და ხაზარეთის ტრამალებშიც ფართოდ ყოფილა ცნობილი. ხაკანს მისი ცოლად შერთვა ნდომებია, ამიტომ უბრძანებია მისი მოტაცება. შუშანი ლაკვასტის [ლაკუასტის] ციხეში ძმასთან (ჯუანშერთან-ვ.ზ.) ერთად დაუტყვევებიათ. ქრისტიანული სარწმუნოების ღალატს მან სიკვდილი ამჯობინა – გზად, დღევანდელი ყაზბეგისა თუ ღუშეთის რაიონების ტერიტორიაზე, საწამლავი შესვა და ასე დაასრულა სიცოცხლე. მისი დაკრძალვის ადგილი უცნობია. ქართულმა ეკლესიამ მეფის ასული წმიდანად შერაცხა, თუმცა მისი მოხსენიების დღე დაწესებული არ არის.

„ბასტა“: რატომ მოიხსენიებენ არჩილ და ლუარსაბ მეფეებს ერთად?

ვ.ზ.: წიგნშიც მივუთითე და ისტორიკოსებიც თვლიდნენ, რომ არჩილისა და ლუარსაბის ერთად მოხსენიება შიძლება მათი მოწამეობრივი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მსგავსების გამო. ვთვლი, რომ მართო ეს არ არის მიზეზი. ჩემი მოსაზრება ასეთია: გიორგი სააკაძის დისა და ლუარსაბ მეორის განქორწინების შემდეგ არჩილის მონასტერში, ამაღლების სახელობის ეკლესიაში

გიორგი სააკაძის და მონაზვნად იქნა აღკვეცილი. ამ დღიდან არჩილ მეფისა და ლუარსაბ მეორის სახელები ერთმანეთისაგან განუყოფელია.

გიორგი სააკაძის დის ეკლესიური ცხოვრების წლები ცნობილი არ არის და თუ ვინმეს ხელი მიუწვდება რაიმე სარწმუნო ცნობაზე, დიდად დაგვაველებს, თუ ამ ცნობებს მოგვაწვდის. ამ ფაქტთან დაკავშირებით მინდა ოფიციალური განაცხადი გავაკეთო: ამაღლების სახელობის დიდებული ორსართულიანი ეკლესია დღეს-დღეობით დანგრეულია. ეთხოვოს საქართველოს პარლამენტს, აღდგენილ იქნას ტაძარი, დადგენილ იქნეს საერთო სახალხო დღესასწაულად აღდგომის ბრწყინვალე დღესასწაულის გვირგვინის ამაღლების დღე, რომელიც აღდგომიდან 41-ე დღეს, დღით – ხუთშაბათს აღინიშნება. მიაჩნიათ, რომ ეს არის უფრო ხატობის მსგავსი დღესასწაული. ხშირ შემთხვევაში ლამის წარმართული ფორმა აქვს მიღებული. თანაც, აღინიშნება მხოლოდ აღმოსავლეთ საქართველოს ზოგიერთ რაიონში.

„ბასტა“: რაზე იქნება ახალ წიგნში საუბარი, რომელიც საქართველოს ეთნოგრაფიული კუთხეების სახელებს მიეძღვნება?

ვ.ზ.: ახალ წიგნში ვისაუბრებ იმ დიდ ტეხილებზე, როცა საქართველოს ტერიტორიაზე სამი დამოუკიდებელი ერთეული შეიქმნა კახეთის, ქართლისა და აფხაზეთის სახით... ჩნდება კახეთის სამეფო, რომელიც იმ ტერიტორიას არ მოიცავდა, რომელიც მას დღეს უკავია – ეს იყო თიანეთთან ახლოს. დღესაც არის მისი ნაშთი სოფელ კახოიანების სახით. აქ დასახლებულნი იყვნენ წანარები, მაშინდელი მთის მაცხოვრებელი ქართული ტომის წარმომადგენლები. ჩნდება ასევე აფხაზეთი.

პირველად მეცხრე საუკუნეში ჩნდება ტერმინი „სომხითი“, რომელიც იყო ქართველური ტომებით დასახლებული ტერიტორიის

აღმნიშვნელი და არა სომხეთი (და არა იგივე არმენია-ვ.ზ.). ამის შემდეგ პირველად ჩნდება ოვსეთი. ფაქტობრივად, ქართული სახელმწიფო ორი საუკუნის განმავლობაში წყვეტს ერთიანობას, მანამ, სანამ არ ხდება გაერთიანება ბაგრატ მესამის მიერ. სწორედ ეს ეთნოგრაფიული დანაწევრება და ახალი სახელების შექმნა დაელო საფუძვლად შემდგომში „ერების“ ჩამოყალიბებას. შეცდომად მიმაჩნია, მათ ვუწოდოთ აფხაზები, სომხები და ოსები, რომელი ერებიც არასდროს არ არსებულან. ვაღიარებ, ეს ერთობ სადავო საკითხებია. ასე მარტივად მათი ახსნა შეუძლებელია და იმედი მაქვს, შევძლებ ვრცელი ნაშრომის გამოქვეყნებას. წიგნში მათ გარდა განხილული იქნება სხვა ეთნიკური ჯგუფების, ჩემი აზრით, არამართებული სახელწოდებები. ეს მომავლის საქმეა. მანამდე საზოგადოების თანადგომის იმედი მაქვს. მინდა, წინამდებარე ნაშრომი რუსულ, ინგლისურ და გერმანულ ენებზე დროულად ითარგმნოს.

„ბასტა“: თქვენ საუბრობდით იმაზე, თუ რითი გვაჯობეს აფხაზმა იდეოლოგებმა, რაში მდგომარეობს მათი იდეოლოგიის არსი?

ვ.ზ.: ჩვენი ღვაწლმოსილი და დამსახურებული მეცნიერები თაკილობენ გამოაქვეყნონ რაიონულ გაზეთებში და ზოგიერთ ცენტრალურ, ნაკლებ პრესტიჟულ გამოცემებში თავიანთი გამოკვლევები, თაკილობენ ისაუბრონ ხალხისათვის გასაგებ ენაზე. არადა, არ დარჩენილა აფხაზეთში საუწყებო გაზეთი, კედლის გაზეთიც კი, სადაც ი. ვორონოვსა და მისთანებს არ გამოექვეყნებინოთ ანტი-ქართული და ანტისახელმწიფოებრივი პასკვილები, ე.წ. „ნაშრომები“, ყველსათვის მარტივ, „გლეხურ“ ენაზე შედგენილი ტექსტებით. ამით შექმნეს მძლავრი სახელმწიფო იდეოლოგია, რომელიც რუსული საინფორმაციო საშუალებით მსოფლიოსათვის გახდა ცნობილი. მათ მსოფლიო ერთგვარი მხარდაჭერა და თანაგრძნობაც

კი მიიღეს. ამ წაგებული იდეოლოგიური დაპირისპირების შემდეგ, აფსუა სეპარატისტებთან ომი მხოლოდ ტექნიკის საქმედ მიმაჩნია. თხუთმეტი წელიწადია, ვცდილობთ, მსოფლიოს დავუმტკიცოთ სიმართლე, მაგრამ ჩვენი საშუალებები აშკარად ჩამორჩება იმ პროპაგანდისტულ მასალას, რასაც სეპარატისტები იყენებენ თავიანთ დამკჷმებთან ერთად. იმედი მაქვს, ჩემი ნაშრომი, რომელიც მხოლოდ ფაქტებზეა აგებული და არა ზოგად დებულებებზე, სამაგიდო სახელმძღვანელო გახდება, საჭიროა მხოლოდ კეთილი ნება.

ვერიკო გულუა
„ბასტა“ – გაზეთ „რეზონანსის“ საკვირაო გამოცემა
კვირა, 21 მარტი 2004წ.

ინტერვიუ

შეკითხვა: ბატონო ვლადიმერ, როგორ დაგებადათ აზრი შეგექმნათ ასეთი საოცარი წიგნი? სპეციალობით ინჟინერ-ელექტრიკოსი ბრძანდებით და ისტორიაში ღრმად გაანალიზებული ნაშრომის შექმნა არცთუ იოლი საქმეა.

პასუხი: საინტერესო ცხოვრების წლები გავიარე. ახალგაზრდობაში, თითქმის უკიდევანო ქვეყნის, როგორიც იყო საბჭოთა კავშირი, ბევრი კუთხე და კუნჭული მაქვს მოვლილი. რა შემოთავაზებები, მაცდური წინადადებები არ წარმოუდგენიათ, მაგრამ ჩემი ქვეყანა საქართველო და მისი ისტორიული კუთხე ერწო-თიანეთი მაინც ყველას ვამჯობინე და გარკვეული დროის განმავლობაში სამშობლოში მაინც დაებრუნდი. რომ იქაღნებიან მავანნი, თავისი წინაპრების შესახებ, ზოგ შემთხვევაში გაზვიადებულიც კი მეჩვენება მათი ისტორიები. ხმამაღლა არასოდეს გვითქვამს, მაგრამ სასამართლოს წესით გვაქვს დადგენილი, რომ ორჯელ მოგვიწყეს ქონების ექსპროპრიაცია და საზოგადოებრივი მდგომარეობა შეგვიზღუდეს კომუნისტური ძალმომრეობის პერიოდში. ჩვენ ოჯახს, ჯერ, 1924-1925 წლებში, ხოლო შემდგომ 1947 წელს ჩამოართვეს ყველაფერი. საბაბი მრავალგვარი იყო. პირველ შემთხვევაში ქონება იმიტომ ჩამოართვეს პაპაჩემის, ზურაბ მიხეილის-ძე არდაზიშვილის ოჯახს, რომ სახელმწიფოს უჭირდა ლატაკი მოსახლეობის დაპურება. წიგნზე, რომელზედაც მეკითხებით — როგორ შეიქმნა, სწორედ პაპაჩემისა და ბებიაჩემის დამსახურებაა ის, რომ პატარაობიდან ჩამინერგეს სამშობლოსადმი და მოყვასისადმი ღრმა სიყვარული. ამიტომაც ვუძღვენი მათ „საოცარი წიგნი“, როგორც თქვენ მას უწოდეთ. ისიც უნდა ვთქვა, რაც შინაურ წრის გარდა აქამდე ნაკლებად სადმე რომ გაცხადებულა. პაპაჩემს ქონება ამიტომაც ჩამოართვეს და მთელი დარჩენილი სიცოცხლის მანძილზე იმიტომაც სდევნიდნენ, რომ 1924 წლის აგვისტო-სექტემ-

ბრის შიარაღებული გამოსვლების დროს აჯანყებულთა და შეფიცულთა რაზმი, რომელსაც სათავეში ედგა საქართველოს ეროვნული გმირი ქაქუცა ჩოლოყაშვილი, ახლა უკვე ფართოდ ცნობილი ფაქტია, ღუშეთის მაზრიდან გადმოვიდა თიანეთის რაიონის სოფელ სიმონიანთხევში (ერწოს ტერიტორიაზე) და გაჩერდა პაპაჩემის სახლში, სადაც დროებითი შტაბი მოაწყო. საბჭოთა მთავრობამ პაპაჩემის ოჯახს ასეთი სითამამე არ აპატიო და ექსპროპრიაცია მოუწყო. პაპაჩემი სიკვდილით დასჯას მხოლოდ იმიტომ გადაურჩა, რომ იგი, ზშირად სხვა სახელმწიფოებში დადიოდა, ეწეოდა, ღლე-ვანდელი გაგებით ბიზნესს, ჰქონდა კავშირები თურქეთში, აზერბაიჯანში და ჩრდილოეთ კავკასიაში, ბრწყინვალედ ფლობდა თათრულ ენებს, ჩაჩნურ-ნახურ ენას და ა.შ. იმ პერიოდისათვის არ იყო საქართველოში. სახლში იყვნენ დარჩენილები ბიძაჩემი, დეიდაჩემი, დედაჩემი და რამდენიმე თვის მეორე ბიძა. დეიდაჩემი და დედაჩემი ღლესაც ცოცხლები არიან და მათ ბევრი რამ აქვთ მონათხრობი 1924-1925 წლებზე.

ასეთ გარემოში ვიზრდებოდი. რა გასაკვირია, რომ რელიგიურ ოჯახებში გაზრდილი ვიყო სამშობლოს მოყვარული. ერწოს ტერიტორიაზე რამდენიმე ადგილას ჩამორთმეული ჩემი წინაპრების ნაქონი მამულები ღლესაც არდაზიანთ სახელობითი ტოპონიმების მატარებელნი არიან. ბედის ირონიით თუ ღვთის განგებით, თქვენ თვითონ განსაჯეთ.

შეკითხვა: ვინ იყო წმიდა მოწამე არჩილ მეფე, თქვენ, წიგნში უკვე გაეცით პასუხი. და მაინც, ვინ იყო არჩილ მეორე? დარჩა, ალბათ კიდევ სათქმელი.

პასუხი: იგი, ნამდვილად იყო არჩილ II და თანაც, კახეთისა და ქართლის კი არა, გაერთიანებული ივერიის სამეფოს ხელმწიფე მთელი თხუთმეტი წლის განმავლობაში. ანტიარაბულ კოალიციაში მისი გამოსვლების პერიოდი და სიცოცხლის ბოლო ორი 759-

761 წლები ხასიათდება გაუთავებელი შემოსევებით აჯანყებული საქართველოს მთიანეთის დასამორჩილებლად. ამ პერიოდში ხდება სახელმწიფოს დაშლა. ეს ის წლებია, როდესაც დანგრეული ქვეყნის აღმშენებლობითი ხანა, კულტურული რევოლუციის პერიოდი დგება. იმდენი ეკლესია-მონასტერი არც ერთი მეფის ზეობის ხანაში არ აშენებულა, რაც VIII საუკუნეში. პერიოდისათვის შესაფერისი ზომებით და ნაკლები პომპეზურობით. ახლახანს, ქუთაისში, ბაგრატიის ტაძარში არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოაჩინეს, რომ ტაძარი ძველი ეკლესიის, კერძოდ VIII საუკუნის ბაზილიკის ნანგრევებზე ყოფილა აშენებული. ითხრება დიდგვაროვანთა განსასვენებლები და ვის სახელს არ მიაწერენ მათ. მეც გამაჩნია ვარაუდი, რომ ეკლესიაში განისვენებს მეფე არჩილ მეორის მამა. საკითხი მართებულად არის დასმული იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ ქუთაისი დანგრეული ციხე-გოჯის მაგიერ მთელი დასავლეთ საქართველოს დედაქალაქად იქცა მას შემდეგ, რაც არჩილ მეფემ ქუთაისში გადაასვენა მამამისის ცხედარი. ეს მოხდა დაახლოებით ორი წლით ადრე (744-745 წწ.), ვიდრე შეიქმნებოდა „აფხაზეთის საუფელი“, ე.ი. ჯერ დადგინდა დედაქალაქად ქუთაისი და შემდეგ შედგა სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნი, რომელსაც სტატუსი მხოლოდ 746 წლიდან ეძლევა. ჩემი სიტყვების დასამტკიცებლად, გთხოვთ, ჩაიხედოთ ლეონ I-ის „გამეფების“ თარიღზე.

და მაინც, როდესაც მეკითხებიან ვინ იყო არჩილ მეფე, ასე ვპასუხობ: — სიბრძნის ეტალონი, აფხაზეთის დამაარსებელი, სათანადოდ ამაგდაუფასებელი, მსოფლიო მართმადიდებელი ეკლესიების ყველა კალენდარში შესული წმიდანი, საოცარი ბედის პატრონი, VIII საუკუნეს ზომ „არჩილის ხანას“ უწოდებენ და ამით ყველაფერია ნათქვამი.

შეკითხვა: არჩილ მეფის ოჯახის სახელთანაა დაკავშირებული საინტერესო ისტორიები. თქვენ ამაზედ, წიგნში მიუთითებდით, მაგრამ ყველაფერს ვერ აწერდით იმ მარტივი

მიზეზის გამო, რომ ნაშრომი პიროვნების მოღვაწეობას ეხება და არა ოჯახს.

პასუხი: თავისთავად, VIII საუკუნის ისტორიები, რომელნიც თეთრ ლაქად გასდევს საქართველოს ისტორიოგრაფიას, იმდენად საინტერესოა, რომ ბევრი თემას სირთულის გამო ვერ ეჭიდება და ცალკეულ ეპიზოდებად გადმოსცემენ, რომელთა ერთობლიობაში მოტანა ღიდ გაუგებრობას იწვევს. თქვენ თვითონ განსაჯეთ, ქართლის ერისმთავარ სტეფანოზ III-ის მოღვაწეობა იმდენად შეუსწავლელია, რომ მისი რანგი დღესაც დაუდგენელია. პიროვნება, რომელიც ანტიარაბულ მოძრაობაში იყო ჩაბმული და ამ ბრძოლას ხელმძღვანელობდა, ხანგრძლივ და საბრძოლო ტაქტიკისა და სტრატეგიის წარმოებით გახდა ცნობილი, საქართველოში მცირედმა მეცნიერმა თუ უწყისს, საზღვარგარეთ მეცნიერებზე ზომ ლაპარაკიც კი ზედმეტია. ამასთან, ბიზანტია მას, ცხადია, არა ლამაზი თვალების გამო, დასავლეთ საქართველოსაც აბარებს და იგი გაერთიანებული ქვეყნის მმართველი (და არა მეფე) ზდება. ეს შეიძლება მომხდარიყო ღიდი ნიჭისა და დამსახურების გამო, რაზედაც სამწუხაროდ, ერთი-ორი მეცნიერის გარდა (ზ. პაპასკირი, მ. სანაძე და ა.შ.) არავინ შეხება. არც მისი უფროსი ვაჟიშვილის მირის [მი(3)რის, იგივე მარიანეს] და შვილიშვილის ევსტაფის შესახებ იწერება შრომები. არჩილ მეფის სახელი და მოღვაწეობის შესახებ ფასდაუდებელი ისტორიები შემოინახა ეკლესიამ და ხალხმა თავისი ნიჭისა და თავდადების გამო, თორემ... ჯერჯერობით, ყველაფერს ვერ ვიტყვი. იცით რატომ? საქართველოს ისტორიაში კარგადაა ცნობილი 764 წელს ხაზართა მიერ ლასკუასტის ციხის აღება და იქ მყოფი ქართლის ერისმთავრის ჯუანშერისა და მისი ულამაზესი ღის შუშანის დატყვევების ამბავი. ალბათ, ეს საკითხი, ერთ ჩვეულებრივ მომენტად აღირიცხებოდა მატიანეში, რომ არა ერისმთავრისა და მისი ოჯახის დატყვევება, ხოლო შემდგომ თბილის-ქალაქის აღება და აოხრება ერთი მუჭა ხაზარების

მარბიელი ლაშქრის მიერ ბლუჩანის სარდლობით. მე მიმაჩნია და ვთვლი, რომ ქართველი ქალის უმწიკვლო სახელის შენახვაში დიდი როლი ითამაშა არჩილ მეორის ქალიშვილმა, მერე კი იოანე და ჯუანშერ ერისმთავრების დამ შუშანიმ. რომ არა შუშანის თავგანწირვა, შეიძლება, იაკობ ცურტაველის დიდებული ძეგლი-ჰაგიოგრაფიული ნაშრომი არც ყოფილიყო ცნობილი. ჩემი სიტყვების მნიშვნელობაში, უკაცრავად, ვერ დავკონკრეტლები. გამგებმა გამიგოს.

შეკითხვა: თქვენი წიგნი შესავალიდანვე იმდენად დამაინტრიგებელია, რომ არ შეიძლება არ გკითხოთ — რატომ შეეხეთ აფხაზეთის მტკივნეულ და სადავო თემას?

პასუხი: აფხაზეთი საქართველოს ტერიტორიაა და მისი განუყოფელი ნაწილი. ვალდებული ვარ ვწერო და ვაკეთო შინაური საქმე ისე, რომ არ ჩავერიო სხვათა საქმეში. რაც შეეხება თემას, იმიტომ კი არ შეეხე, რომ ვინმესთან გამომწვევი პოზიცია დავიკავე ან ვილაღის შეურაცხყოფა მსურს. არა და არა. სიმართლის თქმა პირდაპირი გზაა მოყვასის გულამდე მისაღწევად და სულშიც რომ შეაღწიო, კარგად უნდა გაერკვე, რისთვისაც მომხდარის აღსაქმელად, ზანგრძლივი ანალიზია საჭირო. დაბინდული გონება სინათლით იკურნება. კონფლიქტის ორივე მხარე ბევრს ცოდავს, მაგრამ ბოლო დროს განვითარებული მოვლენები იმის იმედს მაძლევს, რომ გვირაბის ბოლოს გამონათდება შეცდომების არაურთიერთბრალდებების, არამედ თვითაღიარებების შედეგად. რაც შეეხება თქვენს შეკითხვას, თქვენის ნებართვით, ცოტაოდენი ფაქტებითაც ვისაუბრებ. 1965 წლის 25 აგვისტოს, დააკვირდით თარიღს, 1992-1993 წლების კონფლიქტამდე კარგა ხნით ადრე, ქალაქ ოჩამჩირეში დედასთან ჩავიყვანეთ 19 წლის უნახავი შვილი, რომელიც დედამ 4 წლის ასაკში მიატოვა და სხვა მამაკაცზე (აფხაზზე) გათხოვდა. კვლევა-ძიებით დავადგინეთ, რომ ქალბატონი-

დედა ოჩამჩირის №2 ჩაის ფაბრიკაში მუშაობდა შეფ-მზარეულად. ვინაიდან ფაბრიკა ქალაქიდან შორს მდებარეობდა, ვცადეთ მიგვეკვლია და ერთმანეთისათვის შეგვეხვედრებინა დედა-შვილი. ჩვენ, დაახლოებით ოცი კაცი, ავტობუსით ვიყავით ჩასულები და ქალაქ სოჭში ექსკურსიაზე მივდიოდით. დრო არ გვქონდა, დაქირავებული ტრანსპორტით ვიყავით. პირველივე გზაჯვარედინზე გავჩერეთ ავტობუსი და ადგილობრივ მკვიდრ სამ შემხვედრ ქალბატონს ქართულად დავუსვით შეკითხვა. რა ვიცოდით რას ვაკეთებდით ან ვის ვეკითხებოდით. ხანდაზმულმა ქალბატონმა, რომელმაც ზიზღით ერთი კი შემოგვხედა, შემდეგ ჩვენთვის უცხო კილო-კავზე რაღაც ჩაუბუტუნა (ბრძანების ტონით) თანამგზავრებს და ისე გავარდნენ წინ, პასუხი არ უღირსებიათ. გამშრალეულები დავრჩით. არ გაჭრა აღარც რუსულმა და აღარც ინგლისურმა, რომლის სპეციალისტებიც იმ მომენტში თან გვახლდნენ. 1965 წელს ვინ იაზრებდა კომუნისტების დამხობას. წარმოგიდგენიათ, სეპარატისტები როდიდან ემზადებოდნენ?! ისტორია ამით არ დასრულებულა. რის ვაი-ვაგლახით, სალამოს მოვახერხეთ და ერთმანეთს შევახვედრეთ დედა-შვილი, რომლის ეპიზოდებს ადამიანური ემოციებიდან გამოდინარე, ვერ აღვწერ. იმას კი დავსძენ, რომ დედას ამის შემდეგ, რა იხილა თავისი შვილი პირმშვენიერი და ლამაზად გაზრდილი, დიდხანს არ უცოცხლია მას შემდეგ დარდისა გამო, რადგან აღარ დართეს ნება კიდევ ენახა შვილი. რა იყო ამის მიზეზი, შეიძლება მხოლოდ ვივარაუდოთ, რადგან მთავარი მოწმე სამწუხაროდ, გარდაიცვალა ისე, თავისი გულის ტკივილი არავისთვის არ გაუზიარებია.

მეორე ფაქტი იყო 1989 წლის 15 ივლისს. ოჯახური პირობების გამო 14 ივლისს მატარებელით გავემგზავრეთ მოსკოვში. წინასწარ, სოხუმში მოსალოდნელი სეპარატისტული გამოსვლების გამო არავის გაუეფრთხილებივართ და არხეინად გავემგზავრეთ. 15 ივლისს, სისხამ დილით, როდესაც კელასურს უუახლოვდებოდით,

ჩვენდა ბედად, წინა ვაგონს, სადაც ბევრს ისევ ეძინა და ისვენებდნენ, დიდი ძალით რაღაც დაეტაკა და მინების მსხვერვეის ხმაც გავიგეთ. იმავე წამს, კუპეს სარკმელზე ჩამოფარებული ფარდა აეწიე და ისეთი რამ დავინახე, რის წარმოდგენაც კი მზარავს. ციტრუსებში ვილაც ქალბატონს ერთი ბავშვი ხელში აეტოტებინა, აქეთ-იქითიდან კალთაზე ჩამოკონწიალებული ცხვირმოუხოცავი ბავშვები აეტორ-ლიალებინა, მათ წინ სანადირო თოფით ხელში, 10-12 წლის ბიჭი დაეყენებინა, ზოლო მათგან მარჯვნივ, სოხუმის მხარის მიმართულებით 13-14 წლის მღვარი ყმაწვილი გამეტებით გვიშენდე მოზრდილ ქვებს. ადგილი კარგად იყო შერჩეული, მატარებელი ამ ადგილას ნული სვლით მიდიოდა. ზოგიერთ ვაგონს რამდენიმე ქვა შეიძლებოდა მოხვედრილიყო. ბედად, ჩვენს ვაგონის ფანჯრებს შუა მოხვდა ქვა და ამიტომ ზიანი არავის მოგვსვლია. დედას ერთი წამითაც არ შეუჩერებია შეილი, პირიქით, ვფიქრობ დატუქსა კიდევ, რომ მიზანში ვერ მოახვედრა. უნებურად, მუშტები მოუვლერეთ. შემდეგი გაჩერება პლატფორმა ბარათაშვილია, სადაც არავითარი პროვო-კაცია არ მომხდარა. სამაგიეროდ, დიდი უბედურება გველოდა სოხუმის ვაგზალზე. ვისაც ახსოვს და ვინც იცის ვაგზლის მდებარეობა, მათთვის ადვილია წარმოდგენა რაზეც ვსაუბრობ. პირველი ლიანდაგის გასწვრივ, სოხუმის ვაგზლის შენობის გა-მოსასვლელიდან მარჯვენა მხარეს, დასავლეთის მიმართულებით, მაღლიანი კაცის მიერ გაკეთებული იყო მშვენიერი წყარო, რომლის გამოყენება, თურმე, ყველა მგზავრს უკვე აღარ შეეძლო. ერთი ქართველი ახალგაზრდა ბიჭი, რომელიც ორი ვაგონით წინ მგზავ-რობდა (ჩვენს შორის ვაგონ-რესტორანი იდგა) ადრე ჩამოხტა და მეგობრებისადმი ქართული შეძახილებით წინ გავარდა. პირველი ყტვიაც მას ესროლეს. დღემდე, თვალწინ მიდგას მოკაკეული მსხვერპლი და თავზარდაცემული რესტორნის თანამშრომლები, რომლებმაც დაჭრილი თავისთან შეიფარეს. ყველა ვაგონებში ავცვივდით და მალეც გაგვამგზავრეს, რის გამოც გადავრჩით. რა

ვიცოდით, გვიან გავიგეთ, რომ ინციდენტები რუსთაველის სახელობის სკვერში გადანაცვლებულა. სად იყო ან 1965, ან 1989 წლებში ქართული ჯარი და ქართული პოლიცია? მაინტერესებს დაჭრილი ახალგაზრდას ბედი, ვერავისაგან ვერ გავიგე მისი შემდგომი ამბავი, რადგან იგი სოჭის საავადმყოფოში დატოვეს, მაშინ ცოცხალი იყო. ბევრი მომენტი მაქვს გასახსენებელი, მაგრამ თავს ვიკავებ იმის გამო, რომ ეს ორი მაგალითიც საკმარისია იმისათვის, რომ გავიგოთ ქართველები რატომ და როგორ სძულთ ჩამოსახლებულ ეთნიკურ უმცირესობებს. მიკვირდა, ისტორიკოსები და ენათმეცნიერები რატომ არ ენაწყლიანობდნენ და მხოლოდ ენამზეობას ეწეოდნენ. წმიდა მოწამე არჩილ მეორის ბიოგრაფიის შესწავლამ მიმიყვანა ორმოცი წლის წინ ჩანერგილ პასუხგაუცემელ კითხვამდე.

შეკითხვა: გთხოვთ, დააზუსტოთ ლეონიდების დინასტიის დაარსება.

პასუხი: „ლეონი“ იგივე „ლევანი“-ა და ორივე „ლომს“ ნიშნავს. საქართველოს ისტორიას თუ გადავხედავთ, ანტიკურ ხანაში ქართველთა (ივერიელთა) წარმართული ღვთაება ლომი იყო. ამიტომ, იმის მტკიცება, თითქოს ბიზანტიელთა ვასალი აუცილებლად ბერძენი უნდა ყოფილიყო, არასერიოზული განცხადებაა. საგულისხმო ფაქტია ისიც, რომ კეისრის სპათარის ლეონ ისაეროსის (შემდგომში ბიზანტიის კეისრის) დასავლეთ საქართველოში ვოიაჟის შემდეგ ბიზანტია აბაზგია-აფშილეთის (პოლიტიკური და სტრატეგიული მოსაზრებებით) თავისთვის იტოვებს და გაერთიანებას(!) „ლაზიკას“ უწოდებენ. დააკვირდით, არა „აფხაზეთს“, არა „აპსნის“, არამედ „ლაზიკას“, ხოლო მთელ დასავლეთ საქართველოს „ეგრის-ლაზიკის სამეფო“-ს უწოდებდნენ. მომიტევეთ მათ, ვის სინდისზეც არის ამდენი გაუგებრობები. „ეგრის-ლაზიკის სამეფო“ მოიცავდა საქართველოს ერთ კუთხეს – „ჯიქეთს“, რომელიც „ლაზიკის“

გაერთიანებისაგან ჩრდილო-დასავლეთით მდებარეობდა. გამოდის, რომ ანკლავი შეიქმნა, რომელსაც „აფხაზეთ“ ტოპონიმთან არავითარი კავშირი არა აქვს, გარდა პირველი ორი ხელოვნური ასოსი. იმდენს წერენ აბაზებზე, რომ წარმოდგენაც არა აქვთ ამ ტომზე — ვინ არიან და საიდან მოვიდნენ. თუნდაც ის, რომ „აბაზი“ ანთროპონიმი, ტოპონიმზე აღარც ვსაუბრობ, „ქართლის ცხოვრების“ I-ლ ტომში ერთხელ სწერია და მოიხსენიება „ავაზი“ ტერმინით, მიგვანიშნებს, რომ ისინი ადგილობრივი მკვიდრნი არ უნდა იყვნენ. სამაგიეროდ, ცნობილია ამ ხალხის ღალატისა და მავნებლობის შესახებ და თიკუნი „ავაზაკი“ ამ ხალხის ქცევისა და დამსახურების მიხედვით უნდა გავრცელებულიყო მსგავსად ტერმინებისა „ავარა“, „ბარბაროსი“, „ხულიგანი“ და სხვა. ტერმინი „აფხაზეთი“ მოიცავს „ფ“, „ხ“ და „ზ“ თანხმოვნებს, რომელთაც ადგილი ვერ მოუძებნეს არაქართულ ტერმინებში და „აბაზაზია“, „აბაზია“ და „აპსნი“ უწოდეს და, სამარცხვინოდ, მიიღეს ახალი თანხმოვნები: „პ“, „ს“ და „ნ“. დამეთანხმებით, ზემოთ ჩამოთვლილი ასოები არანაირად არ ჯდებათ ერთმანეთში. ამგვარადვე მოხდა ლეონიდების აღზეგება. წიგნში ფართოდ ვისაუბრე ხელოვნურად წარმოშობილი ტოპონიმების, ანთროპონიმების შესახებ და სხვადასხვა ვერსიის გენეალოგიების ნუსხებზე, რომლებითაც არც არაფერი დასტურდება, გარდა იმისა, რომ ლეონ I-ლი 45 წელიწადს თითქოს-და მეფობდა და მითითებულია „გამეფების“ თარიღად 746 წელი. ლეონ I-ზე ადრე მოხსენიებულია ვინმე კონსტანტინე, იგივე „კონსტანტი II“, რომლის არც წარმომავლობის, არც გამეფების და არც ტახტიდან ჩამოცილების წელიწადი არავისთვის(!) არაა ცნობილი. შესაბამისად, ლეონ II-ე იყო ავანტიურისტი, რომელმაც ტახტი მოტყუებით ჩაიგდო ხელში. მათი საგვარეულო მოდგმა, უბრალოდ, VIII საუკუნეში დაწინაურებული წარმომადგენელი უნდა ყოფილიყო წანართა ტომიდან, რომელთაც დიდი გავლენა მოიპივეს სახელოვანი ბრძოლებით და არა გვაროვნული მდგომარეობით.

შეკითხვა: ვინ იყვნენ წანარები, გთხოვთ, განმარტოთ.

პასუხი: ბედის ირონიით, სხვა კუთხეებში შეიცვალა „წან“ ტერმინი, ხოლო აფხაზურმა ენა-კავმა, ერთადერთმა საქართველოში, შეინახა და დღესაც გამოიყენება „წან“ ტერმინები. წანები ყველგან იყვნენ, ცხოვრობდნენ ძირითადად მთა-გორიან ადგილებში და იქცნენ სანებად, სანიგებად, ჭანებად და, თქვენ წარმოიდგინეთ, თიანიკებად, საიდანაც წარმოიშვა ანთროპონიმი „თიანელი“. წანები მურვან-ყრუს გამანადგურებელი ლაშქრობების შემდეგ იავარქმნილ ბარში თანდათან ჩამოსახლდნენ. განსაკუთრებით მიგრაციას ჰქონდა ადგილი VII-VIII საუკუნეების გარკვეულ მძიმე პერიოდებში. ლეონ ისავროსი იმიტომ კი არ ჩამოსულა საქართველოში, რომ ლალატის გამო „აბაზების“ ლიდერი დაესვა ერისმთავრად, არამედ მათ დასასჯელად. ამის შემდეგ კიდევ ვილაცას უბრუნდება აზრი აბაზები აფხაზთა . წინაპრებად გამოაცხადოს? ერთი სიტყვით, წანი უძველესი სახელია საქართველოს მაცხოვრებელი ადამიანების ჯგუფებისა, რომელთაც ისევე, როგორც კოლხებმა, საკუთარი სახელმწიფო ვერა და ვერ შექმნეს. ეს, მხოლოდ ლეონ II-ემ ნაწილობრივ შესძლო, მაგრამ ბაგრატ III-ის მოღვაწეობით ასეთი მცდელობა იქნა აღკვეთილი. საკითხი ფართო განხილვის თემაა და აქ მეტს ვერაფერს ვიტყვი.

შეკითხვა: რა შეიცვლება თქვენი თეზისების გამომზეურების შემდეგ? იმედია, რომ იდეოლოგიურ ბრძოლას საძირკველი არ მოეშლება.

პასუხი: ამაოდ რომა არ ჩაივლის ეს განწირული სულისკვეთება, ამის იმედი მაქვს. ჯერ ერთი, გაუმჯობესდება იდეოლოგიური ბრძოლა საინფორმაციო საშუალებებითა და საგანმანათლებლო-პროპაგანდისტული ორგანიზაციების მეშვეობით; მეორეც, ჩატარდება გაფართოებული (საერთაშორისო) კონფერენციები „აფხაზი“ და

„აფხაზეთი“ ტერმინების საერთაშორისო ნორმის დასადგენად; მესამეც, კონფლიქტის ორივე მხარე ირწმუნებს, რომ ძალა ერთობაშია და სისხლითა და გენით უახლოეს ადამიანთა მოდგმას უერთმანეთოთ ცხოვრება ნამდვილად გაუჭირდებათ. თუ ღლესაც არ უჭირთ და უკვე არ ფიქრობენ შერიგებაზე, რასაც ყველა მივესალმებოდით.

შეკითხვა: ახლახან, აფხაზების სიძემ ჯორჯ ჰიუიტმა წერილი გამოაქვეყნა რუსულ-მეგრულ ენოვან გაზეთში „გალ“. თქვენ, როგორც მეცნიერი, როგორ უყურებთ ასეთი ღონის მეცნიერის პროვინციულ და სეპარატისტულ გაზეთში მოღვაწეობას?

პასუხი: სამარცხვინოა ილაპარაკო პიროვნებაზე, რომელმაც აფხაზეთის კონფლიქტში უფრო მეტი როლი ითამაშა, ვიდრე რუსულმა საბრძოლო იარაღმა, მაგრამ სათქმელი მაინც უნდა ვთქვათ. ღლეს, ტელევიზიის ეთერიდან მასხარებივით ერთი და იგივე პირები რას არ ჰკადრებენ ერთმანეთს, უკიჟინებენ ათასგვარ სისაძაგლეს, მაგრამ ჰიუიტის ნაბაზრევს არავინ არ ეხმიანება. ისეთი მაღალი ღონის სპეციალისტი, როგორიცაა ჰიუიტი, კადრულობს და რაიონულ თუ სეპარატისტულ გაზეთებში მოღვაწეობს და არც თაკილობს, რასაც ვერ ვიტყვი ჩვენ დაზულუქებულ შოუმენებზე. გამიგებთ, შოუ-ბიზნისის კლასის ხელოვანებზე კი არა, საჯარო სამსახურის თანამშრომლებზე ვსაუბრობ. საერთოდ, ყველა სეპარატისტი იდეოლოგი წერდნენ და კედლის გაზეთებშიც აქვეყნებდნენ სტატიებს, რომლებმაც სამწუხაროდ, დიდი როლი ითამაშეს სამამულო ომში ჩვენს დამარცხებაში. სიტყვა, სადაც გეთქება; არ უნდა დაიშუროს არც პოლიტიკოსმა და არც იურისტმა, არც ისტორიკოსმა და არც ენათმეცნიერმა; მათი მოღვაწეობა ხომ ხალხის გარეშე არ ხდება და მაინც, კეთილი ინებონ და ხალხისათვის გაისარჯონ, არარეალურს არავინ მოსთხოვს.

შეკითხვა: რა შეიძლება დავუპირისპიროთ ჰიუიტიისა და ვორონოვისთანა მოღვაწეებს? მხედველობაში არა მაქვს ძალისმიერი მეთოდები.

პასუხი: ერთსულოვნება. ამ შეკითხვას, ნაწილობრივ უკვე გავეცი პასუხი. ისევ და ისევ იდეოლოგიური ბრძოლა, რომელიც ეპიზოდური არ იქნება და ცალკეული მომენტებით არ დაეკმაყოფილდებათ. ფოჩიანი კამფეტებითა და ჭრელა-ჭრული სათამაშოებით ველარავის მოატყუებ. თავის დროზე, აფხაზეთის ა/რ მეცნიერებათა აკადემიას წარვუდგინე თვრამეტი (18) პუნქტისაგან შედგენილი აუცილებელ ღონისძიებათა ჩამონათვალი, მაგრამ განხილვა ძლივს ჩართეს 2006 წლის განსახორციელებელ პროგრამაში. ორი წელიწადი რომ იფიქრებ და შემდეგ გადაწყვეტ საუბარი დაიწყო გადაუდებელ პრობლემატურ საკითხებზე, ერთობ საეჭვო შედეგები მესახება. სეპარატისტები სრულიად საპირისპიროდ იქცევიან. ჩვენ პოლიტიკოსებს ჯერ არ უთქვამთ, რომ უკვე იციან რა უნდა თქვან და პასუხებიც, ხშირად, სასწაულებრივად მოკლე დროში აქვთ მზად. გასაგები რომ იყოს რაზედ ვსაუბრობთ, დააკვირდით: დილის გაცხადებულზე შუადღისას გეპასუხობენ, შუადღის ნათქვამს ბინდის დადგომამდე გვიკრიტიკებენ და ვიდრე საერთაშორისო ორგანიზაციებს რაიმეს მივწერდეთ, მსოფლიო იგებს კიდევ ერთ პასკვილს ჩვენს „საქმიანობაზე“. სეპარატისტებს დიდი და პატარა ჰყავთ ჩაბმული იდეოლოგიურ ბრძოლაში, ფულს ართმევენ თუ არ ართმევენ, მათ ნაკლებობას მაინც არ განიცდიან საინფორმაციო საშუალებებში დასაბანდებლად. ჩვენთან ამ გზას ნაკლებ ყურადღებას აქცევენ და ფულს იქით რიცხავენ, საითაც მიუთითებენ. საქართველოს სიყვარული მოჩვენებით ელფერს იძენს. რადგან თემა მრავალფეროვანი და პროდუქტიულია, არავის ესიამოვნება ჭკუის სწავლება, ამიტომ თავს შევიკავენ და ღმერთმა ყველას შეუნდოს, ვისაც ჰგონია რომ მოცლილი ადამიანის პოზა მქონდეს.

ბოლო შეკითხვა: თქვენ ვინ ბრძანდებით, დილექტანტი თუ მეცნიერი?

პასუხი: ელემენტარული ჭეშმარიტებაა, რომ მეცნიერებას უყვარს ანალიზი. ანალიზი კი ფაქტებსა და გათვლებს ემყარება. დილექტანტი მხოლოდ პრაქტიკულად აღწევს შედეგს და ხშირ შემთხვევაში (უმთავრესად) ანალიზს ვერ ახდენს. თექვსმეტი წლის განმავლობაში სხვადასხვა წყაროებიდან, ძირითადად რარიტეტებიდან, ამოვიღე და თქვენი სამსჯავროს წინაშე გამოვიტანე ის ლიტერატურა, რომელიც წიგნის ბოლოს მიუთითებდა და რომლებიც გამოვიყენე ნაშრომის შექმნისას. ასეთი ლიტერატურა 125-ია, ხოლო წიგნში დამატებით უცხოელ ავტორთა ნაშრომებია მითითებული, რომელთა რაოდენობა 40-ზე მეტია და რომლებიც ძირითადად XVI-XVII საუკუნეებამდე არიან გამოცემული. მიკერძოებაში რომ არ ჩაეთვალათ, მოვერიდე თანამედროვე აფხაზურ და რელიგიურ თემაზე მომუშავე ავტორებს, ვინაიდან ისინი რეალობას უფრო გვაშორებენ, ვიდრე გვაახლოებენ. ფართოდ გამოვიყენე ლინგვისტიკური და ეთნოგრაფიული მეცნიერებები, ერთმანეთს შევადარე აფხაზურ-მეგრულ-ჭანურ-სვანურ-ფშავური (თიანური) დიალექტები და ენა-კავები თუ კილო-კავები, რაც მანამდის არავის გამოუყენებია და გავშიფრე „აფხაზეთი“ და „აფხაზი“ ტერმინები ისე, რომ არცერთი ასო სხვა ასოთი არ შემიცვლია. ისტორიაც იგივეს ღადაღებს და მას ვარაუდები არ უყვარს. ახლა, თქვენ განსაჯეთ, დილექტანტი ვარ თუ მეცნიერი.

ჩვენთან არს ღმერთი!

ანი შუბითიძე
გაზ. „საქართველოს ცხოვრება“
2006, №4, გვ.2-3.

სარჩევი

დასკვნა	5
„აფხაზეთის“ დაარსების 1260 წლისთავისათვის (ავტორისაგან)	7
არჩილის სამონასტრო კომპლექსის ისტორიული მნიშვნელობის საკითხისათვის	19
„ქართული საისტორიო მწერლობის ახალი შენაძენი ტაბუდადებულ საკითხებზე მოგვითხრობს“	43
ინტერვიუ	51

